Агазеҭ шьаҭаиркит Д.И. Гәлиа 1919 ш. февраль 27 азы

АԤСНЫ

Ареспубликатә ҳәынҭқарратә усҳәарҭа «Аԥснымедиа»

2025 ш. ииуль 24 № 55-56 (21 661)

Ииуль 23 – Аҳәынҭқарратә Бираҟ Амш

Аицгәыргьара

Аҳәынҭқарратә Герби Абираҟи рыдкылара ҟалеит аԥсуа жәлар рмилаҭ-хақәиҭтәратә қәԥара акырӡа зҵазкуа аетапқәа ируакны. Амилаҭтә символқәа рыдкылара даара аҵак ду аиҭон Иреиҳаӡоу Асовет Ахантәаҩы, Аԥсны Раԥхьатәи Ахада Владислав Арӡынба.

1978 шықәсазтәи Аԥснытәи АССР Аконституциа амч аанкылареи 1925 шықәсазтәи ССР Аԥсны Аконституциа аиҭашьақәыргылареи рзы ақәҵарақәа анрыдыркыла ашьҭахь, Аԥсны Аҳәынҭқарра Иреиҳаӡоу Асовет аилатәараҿы, 1992 шықәса ииуль 23 аҽны аҳәынҭқарратә символика ҿыц азы азакәанԥҵаратә нҵақәа рыдыркылеит.

Леон иорден занашьоу, асахьаҭыхҩы Валери Гамгиа авторс дызмоу Аԥсны Абираҟ рыдыркылеит аҭагылазаашьа даара ианыцарыз, ауаажәларра-политикатә аамҭа аныуадаҩӡаз 1992 шықәса аԥхынразы.

Ианҭынчрамыз, аҭагылазаашьа еибархханы ианыҟаз ииуль 23 аҽны акырӡа зҵазкуа аҭоурыхтә хҭыс ҟалеит. Владислав Арӡынба дызхагылаз Аԥсны Иреиҳаӡоу Асовет аҳәынҭқарратә символика ҿыц азы азакәан аднакылеит. «Ари иабзоураны, ҳара аҵыхәтәан иҳауит Аҳәынҭқарратә Герби Аҳәынҭқарратә Бираҟи реиԥш иҟоу акыраамҭа ҳаззыԥшыз, ҳгәы иҭыхоз атрибутқәа – Аԥсуа Ҳәынҭқарра асимволқәа. Ари раԥхьатәи шьаҿа ҕәҕәан ихьыԥшым, иазхаҵоу Аԥсны Аҳәынҭқарра аргылараҿы», – абас рыҩуан усҟантәи аамҭазы аԥсуа жәлар рықәԥара иадгылоз акьыԥхьтә ҭыжьымҭақәа.

1992 шықәса ииуль 23 ажәлар раӡәыкреи реицгәыргьареи ирымшхеит. Аԥсны ахьынӡанаӡаазоз жәанызқьҩыла ауаа: аԥсуаа, аурысцәа, аерманцәа, абырзенцәа, аукраинцәа уҳәа егьырҭгьы аҭивла рхы рыладырхәит Ареспубликатә стадион аҟны имҩаԥысуаз агәыргьарақәа. Анаҩс, зықьҩыла ауаа рҿеибаркны аҟалақь амҩадуқәа ирнысит, ирхашәыршәыруан Аԥсны Аҳәынҭқарра Абираҟи Агерби.

Аибашьра иацыз аамҭа уадаҩқәа раан, Аԥсны ахьчаҩцәа Аҳәынҭқарратә бираҟ аҿаԥхьа ҭоуба шьҭаҵаны, Рыԥсадгьыл ахьчара ицон. Иҭахаз ҳфырхацәа аҵыхәтәантәи рымҩахь инаскьаргон уи рықәыршәны. Аҵыхәтәантәи акәаԥгьы дыргылеит Егры аӡиас ахықә аҟны – Аԥсны Аҳәынҭқарратә бираҟ ахадырсит.

2007 ш. ииуль азы Аԥсны Жәлар Реизара Аԥсны Аҳәынҭқарратә Герби Абираҟи рзы Азакәан аредакциа ҿыц аднакылеит. Уи иҳәаақәнаҵеит аҳәынҭқарратә символқәа официалла рхархәашьа, иагьалнаршеит урҭ зинла рыхьчара.

2005 шықәса маи 23 азы Аԥсны Жәлар Реизара ииуль 23 рыланаҳәеит Аԥсны Аҳәынҭқарра Абираҟ Иамшны. 2005 ш. ииун 3 азы Аԥсны Ахада Сергеи Багаԥшь инапы аҵаиҩит «Аԥсны Аҳәынҭқарра агәалашәаратә, аныҳәатә мшқәа рзы» Аԥсны Азакәан аиҭакрақәеи ахарҭәаарақәеи ралагаларазы» Жәлар Реизара иаднакылаз Азакәан. Ииуль 23 рылаҳәоуп Аԥсны Аҳәынҭқарратә Бираҟ Иамшны.

Алеқсандр Новак Аԥсны даҭааит

Урыстәылатәи Афелерациеи Аԥсны Аҳәынҭқарреи рыбжьара асоциал-економикатә усеицуразы Аиҳабырабжьаратә комиссиа 20-тәи аилатәара мҩаԥысит Аҟәа, ииуль 21 азы.

Урыстәылатәи аделегациа хадара азиуан Урыстәыла Аиҳабыра рхантәаҩы ихаҭыԥуаҩ Алеқсандр Новак. Аҳәааҿы уи иԥылеит Аԥыза-министр Владимир Делба, Аԥсны иҟоу Урыстәыла ацҳаражәҳәаҩ Михаил Шургалин, Аԥсны Урыстәыла аҳәаахәҭратә хаҭарнак Залина Кобесова.

Алеқсандр Новак ибеит Аҟәа, Ареспубликатә хәычҭәы хәышәтәырҭа аргылара шымҩаԥысуа. Абри аҭәы иарҳәеит Аԥсны агәабзиарахьчара аминистр Едуард Быҭәба, шьаҭанкылатәи аргылара Аусбарҭа аиҳабы Демир Гамсаниа.

Абри аҽны Алеқсандр Новак даҭааит 2025 шықәса маи 1 азы зусура хацзыркыз В.Арӡынба ихьӡ зху жәларбжьаратәи аҳаирбаҕәаза «Аҟәа».

Иара убас диԥылеит Аԥсны Ахада Бадра Гәынба, иԥылара имҩаԥысит Аиҳабырабжьаратә комиссиа апленартә еилатәара, 20-тәи аилатәара аԥкаанҵа анапаҵаҩра.

Амш аҩбатәи азбжазы Урыстәылатәи аделегациа аҭааит льготала акредиҭҟаҵара инақәыршәаны Очамчыра араион Лабра аҟыҭан зыргылара иаҿу аҩқәа рҭыжьырҭа азауад.

Имҩаԥысит Аиҳабырабжьаратә комиссиа 20-тәи аилатәара

Ацхыраара алҵшәақәа

Урыстәылатәи Афедерациеи Аԥсны Аҳәынҭқарреи рыбжьара асоциал-економикатә усеицуразы Аиҳабырабжьаратә комиссиа аилатәара амш аусхәаԥштә аҟны иарбан х-зҵаарак: 2022-2025 шықәсқәа рзы Аԥсны аекономикатә рҿиара аҳәынҭқарратә программа анагӡаразы; 2026-2030 шықәсқәа рзы Аԥсны асоциал-економикатә рҿиара Аҳәынҭпрограмма аус адуларазы; 2023-2025 шықәсқәа рзы ирыдыркылаз Урыстәылатәи Афедерациеи Аԥсны Аҳәынҭқарреи рыбжьара асоциал-економикатә усеицуразы Аиҳабырабжьаратә комиссиа ацханҭәаҩцәа рықәҵарақәа рзы.

«Урыстәылатәи Афедерациа Аԥсны аекономикатә ҩыза хада акәны иҟоуп. Ҳтәылақәа русеицура қәҿиарала иҿиоит, иамоуп астратегиатә ҟазшьа.

Ишиашоу аимадарақәа – ари еснагь азҵаарақәа ирласны рыӡбаразы иреиҕьу мҩоуп, избанзар абас еиԥш аусеицура иалҵшәахоит иҭышәынтәаланы аекономикатә ҟаҵарбақәа рышьҭыҵра», – иҳәеит Аԥсны Аԥыза-министр Владимир Делба, аилатәара аартуа.

Анапы зҵаҩу аҳәынҭқаррабжьаратә, аиҳабырабжьаратә еиқәшаҳаҭрақәа, Делба иажәақәа рыла, иалдыршоит наҟ-ааҟ интересс ирымоу апроектқәа хырҳарала рынагӡара.

Аԥыза-министр ҷыдала иаликааит аҵыхәтәантәи 30 шықәса рыла инагӡоу аинфраструктуратә проект ду – В.Арӡынба ихьӡ зху жәларбжьаратәи аҳаирбаҕәаза «Аҟәа» аартра. Иаҵанакуа маҷым афымцадәыҕба «Диоскуриа» абжьаҭарагьы.

(Алгарҭа 2-тәи ад.)

Бадра Гәынба имҩаԥигаз аиԥыларақәа

Хра злоу азҵаарақәа

Аԥсны Ахада Бадра Гәынба дырԥылеит Аҟәа имҩаԥысраны иҟоу Жәларбжьаратәи Ачерқьестә Ассоциациа анагӡаратә еилакы аилатәара аҽеалархәразы иааз Жәларбжьаратәи Ачерқьестә Ассоциациа анапхгара.

Уи иалоуп Жәларбжьаратәи Ачерқьестә Ассоциациа апрезидент, амилаҭбжьаратә еизыҟазаашьақәа рзы Урыстәылатәи Афедерациа Апрезидент иҟны иҟоу Ахеилак алахәыла Хаути Сохроков, Адыгеиеи Аԥсни жәлар рышәҟәыҩҩы Исхаҟ Машбаш, иара убас Аԥсны ауаажәларратә еиҿкаара «Адыге Хасе» ахантәаҩы Валери Маремуков.

Аиԥылара рхы аладырхәит Аԥсны Ахада ихаҭыԥуаҩ Беслан Бигәаа, Ахада Иусбарҭа Анапхгаҩы Беслан Ешба, Ахада Иусбарҭа Анапхгаҩы актәи ихаҭыԥуаҩ Дмитри Шамба, Аԥыза-министр ихаҭыԥуаҩ Џьансыхә Нанба, акультура аминистр Даур Ақаҩба.

Бадра Гәынба иазгәеиҭеит Жәларбжьаратәи Ачерқьестә Ассоциациа акыршықәса раахыс иҳадароу аҭыԥ шааннакыло Кавказ аҭаацәара ду аҩнуҵҟа акзаареи аусеицуреи рырҕәҕәараҿы.

(Алгарҭа 2-тәи ад.)

(Алгарҭа 2-тәи ад.)

Асоциалтә шәахтә џьарак еизакызарц

Азакәанпроект акәшамыкәша

«Иаку асоциалтә шәахтә азы» азакәанпроект иалацәажәеит атәылахьчареи амилаҭтә шәарҭадареи Реилак аилатәараҿы. Уи рхы аладырхәт Аԥсны Ахада ихаҭыԥуаҩ Беслан Бигәаа, Аԥыза-министр Владимир Делба, Ахада Иусбарҭа Анапхгаҩы актәи ихаҭыԥуаҩ, Жәлар Реизараҿы Ахада ихаҭарнак Дмитри Шамба, Аԥыза-министр ихаҭыԥуаҩ Вараздат Миносиан, ашәахтәқәеи аизгақәеи рминистр Едгар Бениа, асоциалтә еиқәыршәареи адемографиатә политикеи рминистр Руслан Аҵьба.

Анагӡаратә мчра ахаҭарнакцәа Жәлар Реизара адепутатцәеи, Аԥсны Жәлар Рџьынџьтәылатә еибашьра аинвалидцәа Рфонд анапхгареи, 1992-1993 шықәсқәа рзы Аџьынџьтәылатә еибашьра аветеранцәеи, аилак аилатәараҿы иҟаз, идеилдырркааит азакәан апроект аганахьала анапхгара рпозициа. Иазгәаҭан иарбанзаалак абиуџьетнҭыҵтәи афонди, мамзаргьы аидҵаракәеи, даҽа фондки раԥыхра шакәым хықәкыс иҟоу. Анагӡаратә мчра ахаҭарнакцәа ргәаанагарала, иарбоу аиҭакрақәа икылыргоит ахәҭалагалакәа реизгара ашьҭыхрахь, урҭ рхылаԥшра аиґьтәрахь.

Аԥсны Аԥыза-министр Владимир Делба иазгәеиҭеит, иаку асоциалтә шәахтә азы азакәанпроект – уи ахырҳара ашьҭыхрахь акырӡа зҵазкуа шьаҿаны ишыҟоу.

«Ҳазну аамҭа ҳҿаԥхьа дҵаны иқәнаргылоит алҵшәа аазышьҭша аӡбамҭақәа рыдкылара. Уажәтәи азакәанпроектгьы убарҭ ируакуп. Сызлахәаԥшуала, уи алҵшәа бзиақәаҵәҟьа раарԥшра, асистема ахырҳара ашьҭыхра алнаршоит. Уи аҵаки арбага хадақәеи, жәаҳәарада, ирылацәажәатәуп. Аха абри аԥшьгамҭа сынтәа акәым ианышьҭырхуа, абригьы иуанаҳәоит шаҟа аҵакы амоу. Еиуеиԥшым аамҭақәа раан ҳара иаҳбахьеит ажәалагалақәа, алацәажәарақәа, арҽеирақәа ралагалара. Иахьа ари апроект Жәлар Реизара ахәаԥшраҟынӡа инеины иҟоуп», – иҳәеит иара.

Делба идеилиркааит азакәан ҵакыс иамоу абри аус аидкылара, арҕәҕәара, напыкаҿы аҟазаара шакәу. Хықәкысгьы иамоуп алеишәа ашьҭыхра, аизгарақәа рыҩаӡара, аҳәынҭқарратә хашәалақәа хазы игоу рыхккәак ршәара аганахьала алабҿабара.

«Апрактикаҿы ҳара иаабоит, абизнес ахшәаатәқәа жәпакы иаҭаху ахылаԥшра шрымам… Ҷыдала ари зҵазкуа аԥгаԥсатә хәҭалагалақәа роуп. Иахьа Атәанчаҩратә фонд заҵәык ауп измоу ауалқәа инкассала рықәынкылара амеханизм. Егьырҭ афондқәа ари аҩыза алшара рымам, аҵакалаҵәҟьа иуҳәозар, егьырҭ ашәахтәшәаҩцәа рганахьала ииашаӡам», – иазгәеиҭеит иара.

Делба игәаанагарала, иаку асоциалтә шәахтә алагалара иалнаршоит еиуеиԥшым ахәҭалагалақәа џьарак реидкылара. Абри аус армариара мацара анаҩсангьы, иаҳа уаҩы ибо-иаҳауа иҟалоит.

«Иаланагало амалқәа рымҩақәҵара аҭыхәала ицәырҵуа ашәарҭарақәа ирыҵаркуа акәзар, сгәаанагарала ашәахтәқәа реизакразы анаԥынҵақәа ашәахтә усбарҭақәа ирыдҵазар, аизгарақәа рыҩаӡара иаҳагьы ишьҭыҵуеит. Ус анакәха, амалқәа хырҳарала, хықәкыла ахрархәаразы алшарақәагьы иаҳагьы ирацәахоит», – иациҵеит Аԥыза-министр.

Азакәан апроект иазԥхьагәанаҭоит хықәкылатәи абиуџьеттә социалтә фонд аԥҵара. Абригьы аҳәынҭқарра асоциалтә хыдҵақәа русхкаҿы асистематәреи аҭакԥхықәреи рахь ашьаҿақәа ируакуп, иаҵишьит уи аҵыхәтәан.

Аԥсны Ахада ихаҭыԥуаҩ Беслан Бигәаа игәаанагарала, акырӡа аҵанакуеит ашәарҭарақәа зегьы ҳасаб рзура, дарбанзаалак игәаанагара азыӡырҩра.

«Ҳара ҳхықәкы ус баша ахәаԥшра акәӡам, аҵхырааратәҵәҟьа ҟаҳҵароуп. Зегьы еиҿырԥшны, ҳрызхәыцны ииашоу ӡбамҭазаҵәык ҳадаҳкыларoуп.

Азакәан рыдыркылар, ҳара ҳақәгәыҕуеит алҵшәа ашьҭыхра мацара акәымкәа, хазы игоу афондқәа рстатус арҕәҕәара, ахәҭакахьала аинвалидцәа Рфонд. Гәык-ԥсык ала сықәгәыҕуеит абри ашьаҿа икылнагап ҳәа аиҭакра бзиақәа рахь, изакәызаалак џьара акала шьҭахьҟа ҳазго шьаҿам», – иазгәеиҭеит иара.

Дмитри Шамба абри инамаданы иаҵишьит асистема инамцхәны аруадаҩра шалыршатәым.

«Аԥсны Ахада ипозициа ԥсахрада иаанхоит – Ахада Иусԥҟала иаԥҵоу Аԥсны жәлар Рџьынџьтәылатә еибашьра аинвалидцәа Рфонд аԥыхра, мамзаргь даҽа фондк адҵара арбаӡам. Ари азҵаара зынӡаск иқәгылаӡам. Аиҭакра аҭагылазаашьа аицәатәрахь икылнагом, избанзар аханатә афонд аусушьа абри аҩыза амҩа азышьҭаҵан, уи есышықәса аизҳарамҩа ианып, аветеранцәа рызҵаарақәа дара рхаҭа еизыӡырҩны иныӡбаларц азы», – иҳәеит Шамба.

Уи игәаанагарала, араҟа зыӡбахә ҳәоу аус зуа ахырхарҭа ашьақәыргылара аҽеазышәара ауп. Убри аан аветеранцәа рыхәышәтәреи рыдкылареи ирызку амалқәа дара рҟынӡа инаӡаларц.

Иаку асоциалтә шәахтә абиуџьеттә фондқәа 5 рхашәалақәа рганахьала хымԥадатәи ахшәаатәқәа рықәынкылара аԥнахуеит. Урҭ иреиуоуп Атәанчаҩратә фонд, асоциалтә ԥгаԥсеи аџьа ахьчареи Рфонд, амедицинатә ԥгаԥса Афонд, арепатриациа Афонд, Аԥсны жәлар Рџьынџьтәылатә еибашьра аинвалидцәа Рфонд.

Иаку асоциалтә шәахтә ԥыжәарас иамоу абри ауп: 20 инаркны 18 процент ашәатәқәа реиҵатәрала ашәахтәқәа рырмаҷра, аусура агәазыҳәара рыҭара; аусзуҩцәа руалафахәқәа рҟнытә 1% ахыԥхьаӡаларақәа раԥыхра; 9,5% инаркны 5% аҟынӡа хаҭалатәи анападкылаҩцәа рахь ақәыҕәҕәарақәа рырмаҷра; хаҭалатәи анападкылаҩцәа тәанчахәыла реиқәыршәаразы аҭагылазаашьақәа раԥҵара; ашәахтәшәаҩцәеи абиуџьети рыбжьара аҳасабкрақәа рхылаԥшра, рырмариара; аҳәынҭқарратәи, иҳәынҭқарратәыми аиҿкаарақәа рзы аҭагылазаашьақәа реиҟаратәра.

Дмитри Шамба иҳәеит, азакәанпроект иҵегьы хәҭа-хәҭала аҭҵааразы, агәыҩбарақәа цәырызго азҵаарақәа зегьы раԥыхразы Бадра Гәынба иаԥиҵараны дшыҟоу абиџьетнҭыҵтәи Афондқәа зегьы, Аԥсны жәлар Рџьынџьтәылатә еибашьра аветеранцәа, аинтерес змоу аусҳәарҭақәа зегьы рхаҭарнакцәа злахәхо аусуратә гәыԥ.

Дмитри Шамба иаҵишьит афондқәа рахьтә иарбанзаалак аҵак ду змоу аус шынанагӡауа. Ахәҭакахьала, амедицинатә ԥгаԥса Афонд Аԥсны акыбачмазара зыхьуа 700-ҩык ахәшәқәа рыла аҵхыраара рнаҭоит.

Аԥсны ашәахтәқәеи аизгақәеи рминистр Едгар Бениа идеилиркааит, иаку асоциалтә шәахтә – ари хазы игоу асоциалтә хәҭалагалақәа, ашәахтәқәа жәпакы зыԥсахуа џьарак еизаку шәахтәуп. Иагьалнаршоит асоциалтә программақәа иҭышәынтәаланы ԥарала реиқәыршәара. Абри аҩыза азнеишьа аԥыжәарақәа жәпакы амоуп: иалнаршоит ашәахтә хлаԥшра армариара, алабҿабара, акоррупциа аҩаӡара аиҵатәра.

«Хазы игоу ахәҭалагалақәа хыԥхьаӡара рацәала ршәара аҭыԥан, ашәахтәшәаҩцәа хшәаатәык ауп иҟарҵо, нас уи еизшахоит изыхәҭоу абиуџьетнҭыҵтәи афондқәа рыла», – иҳәеит иара.

Бениа игәаанагарала, Аԥсны иаку асоциалтә шәахтә алагалара иалнаршоит асоциал-економикатә ҭагылазаашьа акырӡа аиґьтәра. Иаӡбоит афондқәа рҿаԥхьа ауалқәа рпроблема, иалнаршоит асоциалтә хырхарҭа хадақәа иҭышәынтәаланы ԥарала реиқәыршәара, убрахь иналаҵаны аинвалидцәеи аветеранцәеи рыдгыларагьы.

«Убри аан афондқәа реиқәыршәара, хырҳарала анапхгара рыҭара хымԥадатәи ԥыжәараны иаанхоит. Апроект иаԥнахӡом урҭ ирымоу аизшаратә функциақәа, иаҳагьы иарҕәҕәоит дара рҵакы», – иациҵеит аминистр.

Бениа ҷыдала иаҵишьит аиҭакра апроцесс даара акырӡа шаҭанакуа. Алацәажәара иалархәтәуп еишьашәалоу аминистррақәа, афондқәеи абизнес-хеидкылақәеи рхаҭарнакцәа. Уи иабзоураны иалыршахоит азнеишьақәа зегьы ҳасаб рзура, ииашоу аусура зылшо асистема ашьақәыргылара.

«Зегьы хшыҩла инагӡахар, ҳара иҳауеит асоциалтә еиқәыршәара асистема бзиа, иҳалшоит ашәшьыра иҵагылоу аекономика аҩаӡара армаҷра, ашәахтә хлаԥшра ахырҳара ашьҭыхра. Аҵыхәтәан акәзар, атәылауаа еиқәыршәахоит иаҳа ахаҭабзиара змоу асоциалтә маҵзуракәа рыла», – еихишьалеит Бениа.

Бадра Гәынба имҩаԥигаз аиԥыларақәа

(Алгарҭа)

Аус адулара иаҿуп Аҟәеи Шәачеи рыбжьара мшынла апассаџьырцәа рымҩангара аиҭарҿыцра азҵаарагьы. Абарҭ апроектқәа рынагӡара анырра бзиа ҟанаҵоит ареспублика асоциал-економикатә ҿиара ашҟа, иацхраауеит атуристтә инфраструктура ашьҭыҵра», – иаҵишьит Аԥыза-министр.

«Имариамыз аамҭақәа раан, Аԥсны ҷыдала адгылара анаҭахыз, Ассоциациа аешьаратә Аԥсны ахьчара иазықәгылеит.

Ҩаԥхьа гәык-ԥсык ала ҭабуп ҳәа шәасҳәоит убри аусуразы. Агәра ганы сыҟоуп, шәара шәусура ишеиднакыло ҳзеиԥш ҩны – Кавказ ажәларқәа рҭаацәара.

Сгәыҕуеит, ҳусеицура ҳаԥхьаҟагьы ишҿиало Кавказ ажәларқәа реизҳазыґьаразы, ҳажәларқәа рбжьара аҭынчреи, аҭышәынтәалареи, наҟ-ааҟ аилибакаареи реиқәырхаразы. Ҳаешьаратә жәларқәа ахьынхо Урыстәыла ҳара ҳҩыза ду ауп.

Ҩаԥхьа гәык-ԥсык ала сшәыдныҳәалоит, акыр иаԥсоу аҩызцәа!» – иҳәеит Бадра Гәынба.

Жәларбжьаратәи Ачерқьестә Ассоциациа апрезидент Хаути Сохроков ҭабуп ҳәа иҳәеит аиԥылара аиҿкааразы, иазгәеиҭеит Кавказ ажәларқәа зегьы рзы Аԥсны аҭыԥ ҷыда шаннакыло.

«Аешьаратә Аԥсны аҭыԥ ҷыда аннакылоит ҳгәаҵаҿы. Жәларбжьаратәи Ачерқьестә Ассоциациа 33 шықәса раахыс еиднакылоит ҳажәларқәа, аханатә инаркны Аԥсны адгылара анаҭеит. Ҳара ҳауп раԥхьаӡа акырӡа зҵазкуа ашьаҿа ҟазҵаз, избанзар ҳара иҳахьчон аешьаратә Аԥсны мацара акәымкәа, ҳзеиԥш даԥашәқәа, ҳҭоурых, ҳаешьаратә еизыҟазаашьақәа.

Рыцҳарас иҟалаз, аҭоурых иаԥсаҟьеит ҳажәларқәа адунеи аҿы иахьабалак. Иахьа ҳашьцәа зегьы рахь ҳхы ҳархоит Аԥсны иазхьаԥшырц, иадгыларц.

Ҳара иаҳгәаԥхоит аешьаратә Аԥсны адоуҳа, шәара шәыгәаґьра. Шәареи шәкомандеи ирзеиґьаҳшьоит аґәґәара, аҷҳара, шәыгәҭаккәа зегьы рынагӡара. Ишәҭыкакаҷлааит ихьыԥшым, зхы иақәиҭу Аԥсны! Еснагь шәаԥшьгамҭақәа ҳрыдгылоит.

Ҳашьцәа ахьыҟазаалак – Урыстәылан акәзааит мамзаргьы уи анҭыҵ акәзааит – шәара ҳара ҳганахьала адгылара шәақәгәыҕырц шәылшоит. Ҷыдала иалаҳкаауеит Урыстәыла дуӡӡаҿы иааигәаӡаны ҳусеицура, Аԥсны арҿиара иацхрааyа ҳҩыза Сергеи Владилен-иԥа иҽазышәарақәа.

Шәара ахырхарҭақәа зегь рыла ҳаешьаратә Аԥсны шәырҿиоит. Аешьаратә республикақәа – Ҟабарда-Балкариа, Адыгеиа, шәара ишәывагылоуп. Иҭабуп аиԥыларазы. Усҟангьы ҳшәывагылан, наунагӡагьы ҳшәывагылоит», – иҳәеит Хаути Сохроков.

Аҵара-ааӡара иазкны

Аԥсны Ахада Бадра Гәынба дидикылеит аҵара аминистр Хана Гәынба.

Ирылацәажәеит аҵараҿы аусқәа рҭагылазаашьа иамадоу азҵаарақәа, аԥхьаҟатәи апланқәа, – иаанацҳауеит Ахада ипресс-маҵзура.

Аҳәынҭқарра Ахада иазгәеиҭеит ашколқәа рҟны аҵара ахаҭабзиара аиґьтәра инаваргыланы, атәыла анапхгара аҵара Аминистрра аҿаԥхьа уснагӡатәны ишықәнаргыло ааӡаратә усура хшыҩзышьҭра ҷыда азура.

Ахада ишазгәеиҭаз аиԥш, ааӡаратә усура уасхырс иаҵагылазароуп ҳатрадициақәа рыла еибарку апатриоттә, аидеологиатә, акультуратә шьаҭа.

Бадра Гәынба аминистр лнапы ианиҵеит атәыла ашколқәа рзы ааӡаратә усура аконцепциа аус адулара.

Бадра Гәынба иҳәеит, сентиабр инаркны аԥсуа бызшәа арҵаҩцәа ироуа ахыхь 5 нызқь мааҭ рзацлоит. Иара ишазгәеиҭаз аиԥш, ахатәы бызшәа адгылара иазку ари аҩыза апрактика атәылақәа жәпакы рҿы иуԥылоит.

Аҳәынҭқарра Ахада аҵара аминистр лнапы ианиҵеит аҭҵаарадырракәа Ракадемиеи апедагогика Аинститути алархәны иалацәажәарц, иагьааргарц ахәбатәи акласс инаркны абжьаратә школқәа рҟны Аԥсны аҭоурых иазку амаҭәар алагаларазы ажәалагалақәа. Ахада ишазгәеиҭаз аиԥш, ари даара акраҵанакуеит абиԥара ҿа рааӡаразы.

Бадра Гәынба аҵара министр даҽа напынҵакгьы лиҭеит – иаарласны аинформациа аалгарц Аԥсны иахьаҵанакуа арҵаҩцәа-акласстә напхгаҩцәа рхыԥхьаӡаразы.

«Ҳара ибзиаҵәҟьаны иаадыруеит абарҭ арҵаҩцәа ирыду аҭакԥхықәреи рџьабааи», – иҳәеит Ахада. Иара ишазгәеиҭаз аиԥш, аҳәынҭқарра алшаракәа аԥшааyеит акласстә напхгаразы ироуа ахыхь инацҵаны рызшәаразы.

Аҵара аминистр Хана Гәынба Аҳәынҭқарра Ахада ишҟа ашәҟәы лҩит. Уаҟа иарбоуп Аԥсны агеографиа арҵага шәҟәы аиҭаҭыжьра дадгыларц. Аминистр лажәақәа рыла, уажәы рхы иадырхәо арҵага шәҟәы аҵарауааи аҵара аусзуҩцәеи ҳаамҭазтәи аҭахрақәа ирықәшәом ҳәа азхарҵахьеит.

Ахада ааԥхьара дадгылеит. Аҵара аминистр ҭабуп ҳәа иалҳәеит аҵара азҵаарақәа хшыҩзышьҭра ҷыда ахьырзыҟаиҵо азы.

Азакәанпроект иалацәажәеит

Бадра Гәынба аилацәажәара мҩаԥигеит «Афымцамч идырҿыцуа ахыҵхырҭақәа рзы» азакәан апроект алацәажәара иазкны. Уи рхы аладырхәит Аԥыза-министр Владимир Делба, Ахада Иусбарҭа Анапхгаҩы Беслан Ешба, уи актәи ихаҭыԥуаҩ Дмитри Шамба, Аԥыза-министр ихаҭыԥуаҩ Џьансыхә Нанба, аекономика аминистр Ҭеимураз Амқәаб.

«Афымцамч идырҿыцуа ахыҵхырҭақәа рзы» азакәан апроект аус адулоуп аҳәынҭқарреи, аарыхыҩцәеи, анашьҭыҩцәеи, уи зхы иазырхәо ахархәаҩцәеи реизыҟазаашьақәа рҭышәнырҭәаларазы азинтә, аиҿкааратә, аекономикатә, афинанстә шьаҭақәа рышьақәыргылара хықәкыс ишьҭыхны.

Аҳәынҭқарра Ахада Иусбарҭа анапхгареи Аминистрцәа Реилазаареи рнапы ианиҵеит иҟаҵаз ажәалагалақәа ҳасаб рзуны азакәан апроект иҵегьы аус адыруларц, анаҩс Жәлар Реизара ашҟа инаргарц.

«Аныҟәашәа» – аԥсҭазаара аҟәҵәа

Аиубилеитә хәылԥазы мҩаԥысит

Аԥсны акультура аминистрреи Аԥсны ашәҟәыҩҩцәа Реидгылеи рҟнытә адоуҳатә культура ҳаҭыр ззақәу ааԥхьара рыман июль 22 рзы С.И. Ҷанба ихьӡ зху Аԥсуа ҳәынҭқарратә драматә театр аҟны имҩаԥысуаз, еицырдыруа аԥсуа поет, апрозаик, алитератураҭҵааҩ, акритик, апублицист, ауаажәларратә усзуҩы Борис Алмасхан-иԥа Гәыргәлиа диижьҭеи 90 шықәса аҵра иазкыз аиубилеитә хәылԥазы «Аныҟәашәа» ашҟа.

Атеатр аҩбатәи аихагыла афое аҟны еиҿкаан Борис Гәыргәлиа ифотосахьақәеи, ишәҟәқәеи, иара изкны апериодикатә кьыԥхь ианылахьоу икьыԥхьымҭақәеи рцәыргақәҵа (ашәҟәқәа рцәыргақәҵа еиҿыркааит Амилаҭтә библиотека аусзуҩцәа). Ахәылԥаз иаҭааз рзы еиҿкааз аҵәыргақәҵа Борис Гәыргәлиа инысмҩа даҽазныкгьы иазхьанарԥшит.

Аиубилеитә хәылԥазы ашҟа имҩахыҵит ашәҟәыҩҩцәа, аҵарауаа, аинтеллигенциа рхаҭарнакцәа, ауаажәларратә усзуҩцәа, аҿар, алитература абзиабаҩцәа, зиубилеи азгәарҭоз арҿиаҩы иҭаацәа, игәакьацәа, иуа-иҭахы, иааигәаны дыздыруаз иҩызцәа-иқәлацәа. Аиубилеитә хәылԥазы рҽаладырхәит Аԥсны Ахада Б. Гәынба, уи иусбарҭа анапхгаҩы Б. Ешба, Аԥсны Аԥыза-министр В. Делба, уи актәи ихаҭыԥуаҩ Џь. Нанба, ихаҭыԥуаҩ В. Миносиан, Аԥсны Жәлар Реизара Аиҳабы ихаҭыԥуаҩ Ф. Аҩӡба, Аԥсны Акультура аминистр Д. Ақаҩба уҳәа егьырҭ аминистррақәеи аусбарҭақәеи рнапхгаҩцәа, Аҟәа ақалақь Ахадара анапхгара рхаҭарнакцәа, ауаажәларратәи аҳәынҭқарратәи усзуҩцәа, акультуреи аҟазареи рымаҵ зуа.

Аиубилеитә хәылԥазы мҩаԥигон Аԥсны жәлар рартист Кь. Ҳагба. Ахәылԥаз аартра ашьҭахь иқәгылеит Аԥсны Аԥыза-министр актәи ихаҭыԥуаҩ Џь. Нанба, Аԥсны ашәҟәыҩҩцәа Реидгыла ахантәаҩы В. Аԥҳазоу, Аԥснытәи аҳәынҭқарратә университет апрофессор А. Касланӡиа, Аҟәатәи Иаарту аинститут аректор В. Кәарҷиа, апоет, ауаажәларратә узуҩы Г. Аламиа. Иазгәарҭон зымҽхак ҭбааз арҿиаҩы амилаҭтә литературеи аҭҵаарадырреи рҟны илшамҭақәа, илагала хаштра ақәымкәа ишаанхо. Алитература-театртә композициа «Аныҟәашәа» иалахәын Аԥсуа театр артистцәа, ирыԥхьон апоет иажәеинраалақәа, иҩымҭақәа рцыԥҵәахақәа, иара убас апоетцәа А. Лагәлаа, Гә. Сақаниа. Иныбжьаршә-аабжьаршәны аекран аҟны ицәырҵуан Б. Гәыргәлиа иқәгыларақәеи иҿцәажәарақәеи рҟнытә авидеонҵамҭақәа рцыԥҵәахақәа.

Алитература-театртә композициа «Аныҟәашәа», иара убас иажәабжь «Амаҿаҭыԥ» иалхны ҿыц иҭыху афильм арежиссиорс дрымоуп М. Аргәын (афильм аҩбатәи арежиссиор – И. Хәарцкиа).

Ахыркәшараан ахәылԥаз аҭацкы еиҳагьы иханарҭәаит апоет иажәеинраалақәа иахьрыԥхьаз имаҭацәа.

Иԥсҭазаара далҵит Гьаргь Алықьса-иԥа Ҳәатышь

Аԥснытәи аҳәынҭқарратә университет аректорат, апрофессор-рҵаҩратә еилазаара, аколлектив зегьы адырра ҟарҵоит зҽеаԥсазтәыз агроном, аҵьа аветеран, «Ахьӡ-Аԥша» аорден ахԥатәи аҩаӡара занашьоу, ақыҭанхамҩатә ҭҵаарадыррақәа ркандидат, Аԥснытәи аҳәынҭуниверситет агрономиа акафедра апрофессор Гьаргь Алықьса-иԥа Ҳәатышь иԥсҭазаара дшалҵыз азы, гәалсра дула ирыдышшылоит игәакьацәа, иҭынхацәа.

Абри ажәабжь лахьеиқәҵага Гьаргь Алықьса-иԥа дыздыруаз зегьы хьааны ирыдыркылеит. Уи Аԥсны агрономиеи асубтропикатә уҭраҭыхааӡареи рырҿиараҿы алагаламҭа ду ҟазҵаз ҵарауаҩны, рҵаҩны мацара дыҟамызт, иара дабжьагаҩын, дҩызан, абиԥарақәа жәпакы рзы дҿырԥшыган. Уи иԥсҭазаара зегьы азкын аҭҵаарадырра гәык-ԥсык ала азныҟәара, Аԥсадгьыл амаҵзура, аморалтә принцип ҳаракқәа рызиашара.

1963 шықәса инаркны Гь.А.Ҳәатышь Н.И.Вавилов ихьӡ зху аҵиааӡара Згьеидгылоутәи аҭҵаарадырратә институт асубтропикатә культурақәа Аҟәатәи рԥышәарҭатә станциаҿы ҭҵаарадырратә усзуҩын, ауҭраҭыхтә, арыцтә культурақәа рыҟәша деиҳабын. 1975 шықәса инаркны Н.И.Вавилов ихьӡ зху аҵиааӡара Згьеидгылоутәи аҭҵаарадырратә институт асубтропикатә культурақәа Аҟәатәи рԥышәарҭатә станциа аиҳабыс дҟаҵан. Абраҟа 19 шықәса аус иуит.

Гь.А.Ҳәатышь 1970 шықәсазы ажәытәтәи аҭыԥантәи ажәла хкқәа, ауҭраҭыхтә, арыцтә, ашәыртә культурақәа реизгаразы Аахыҵ-Кавказ имҩаԥысуаз аекспедициа хадара азиуан. Алагаламҭа ду ҟаиҵеит Аԥсны адәыхты аҟны ауҭраҭыхқәа рааӡареи раларҵәареи рганахьала. 1994 ш. инаркны Аԥсны аҭҵаарадыррақәа Ракадемиа ақыҭанхамҩа аҭҵаарадырратә институт ауҭраҭыхтә культурақәа рҟәша аиҳабыс, иара убас Аԥснытәи аҳәынҭқарратә университет агро-нҵьыртә факультет агрономиа акафедраҿы доцентс дыҟан. Алекциақәа дрыԥхьон ауҭраҭыхааӡареи адгьылқәаарыхреи рзы. Аҵыхәтәантәи ашықәсқәа рзы акафедра апрофессор-консультантс аус иуан.

Гь.А.Ҳәатышь хшыҩзышьҭра ду азиуан ауҭраҭыхтә уҳәа егьырҭ асубтропикатә культурақәа рганахьала аспециалистцәа қәыԥшцәа, аҵарауаа разыҟаҵара. Иара инапхгарала, иҟаиҵоз адгыларала ихьчан акандидаттә диссертациақәа 12. Дравторын акьыԥхь збахьоу аҭҵаарадырратә усумҭақәеи амонографиақәеи 70 инареиҳаны, иара убас астудентцәа рзы арҵагатә цхыраагӡақәа жәпакы.

Гьаргь Алықьса-иԥа Ҳәатышь игәалашәара лаша, иуаҩра, иаамысҭашәара наунагӡа ҳгәаҵаҿ иаанхоит.

Заԥсуара аидара иатҵаз

Борис Гәыргәлиа диижьҭеи 90 ш. ҵит

Борис Гәыргәлиа иахьа, иуа-иҭынха, иҩызцәа-иқәлацәа дҳалагагылазҭгьы ихыҵуан 90 шықәса. Апоет, аҵарауаҩ, арҵаҩы-ааӡаҩы, амонографиақәеи, аттҵаарадырратә статиақәеи маҷымкәа иҭзыжьхьаз, ауаажәларратә усзуҩы ииубилеи ҳтәылаҿы инарҭбааны иазгәарҭоит.

Борис Гәыргәлиа дызнысыз ирҿиаратә мҩа иазкуп 2009 шықәсазы хаз шәҟәны иҭыжьу Руслан Капба имонографиа.

2015 шықәсазы иҭыжьуп Борис Гәыргәлиа изку ашәҟәы «Амҩа ааихиҵәар, аҩны днеиуан» (Агәалашәарақәа, Геннади Аламиа еиқәиршәаз).

Иацеиԥш сыбла ихгылоуп Борис Гәыргәлиа 70 (2005) шықәса ихыҵра иазкыз аиубилеи амҩаԥысшьа. Заҟа гәырҕьареи, лахҿыхреи, гәыҕреи рныԥшуаз усҟан имҩаԥысуаз агәырҕьаратә хәылԥазқәа, аилатәаарақәа. Зхы инаркны зшьапаҟынӡа аԥсуара злыжжуаз Борис Гәыргәлиа: иҷкәынцәа, иаҳәшьаԥацәа, аԥсуа ҿар гәымшәақәа рыԥсадгьыл рхы ақәҵара инмырԥшӡакәа аудиториа, мамзаргьы амитинг ихы иаирхәон еиҵагыло абиԥарақәа, ҳҿар аԥсуареи апотриотизми рылааӡаразы.

Рацхьаӡа акәны Борис Гәыргәлиа сара лабҿаба дызбеит, насгьы поетк иаҳасабала схазы «даасыртит» 1965 шықәсазы. Очамчыратәи абжьаратә аԥсуа школ №3 аҵаҩцәа ҳзы апоезиа ахәылԥаз мҩаԥыргеит гәыԥҩык аԥсуа поетцәа-ҿарацәа. Урҭ рхыԥхьаӡараҿы иҟан Мушьни Лашәриа, Борис Гәыргәлиа, Платон Бебиа. 60 шықәса ҵуеит уи аахыс, аха ахәылԥаз иснаҭаз «аԥхарра» иахьагьы иснырует. Ахәылԥаз аофициалтә хәҭа анынҵәа ҳашкол адиректор Леонти Наҳарбеи-иԥа Ачба иԥхаӡа ирыдиныҳәалеит ахәылԥаз бзиа мҩаԥызгаз апоетцәа, ҳаргьы ашколхәыҷқәа, ахбыцқәа ҳнеины ҳнапқәа рымаххит, иҭабуп ҳәа раҳәо. Ахәылԥаз ашьҭахь даҽа ҩбаҟа сааҭ иҳацәажәон, «ҳасасцәа» рыхҩыкгьы, ажәа рибамҭо иҳарҳәон ҳхатәы бызшәа пату шақәҳҵалаша, Аԥсуара аныҟәгара шымариам, аха ада ԥсыхәа шҳамам.

Убри ахәылԥаз аҟны «ҳасасцәа» ааԥхьара ҳзыҟарҵеит мчыбжьык ашьҭахь, ахәашаҽны Баслахәтәи ашкол аҿы имҩаԥыргаран иҟаз ахәылԥаз ахь. Ҳаҟан ҳара гәыԥҩык ашколхәыҷқәа Баслахәтәи ашкол аҿы.

Иара абри ашықәс азы, сымҩашьозар, Очамчыратәи акультура Ахан аҿы имҩаԥысуан ҳактиор ду Леуарса Касланӡиа ароль хапда ахьынаигӡоз аспектакль «Аҳәынҭқар ҟьантаз».

Сҩызцәеи сареи аспектакль алагара ԥыҭк шагыз азал ҳныҩнашылеит, иҭацәу аҭыԥқәа блала иԥшаауа. Ус, инахарашәа, ибжьы ныҵакшәа аӡәы инапы иҟьеит «уааи арахь» аанаго, цқьа сихәаԥшызар, абар, Борис Гәыргәлиа! Сҩызцәеи сареи ҳнаиваиртәеит. Аспектакль иалагаанӡа, насгьы антрактқәа раан Борис дҳацәажәон: «Валера, уҩызцәеи уареи Очамчыратәи, Баслахәтәи ашколқәа рҿы апоезиа ахәылԥазқәа шәхы рылашәырхәит, уахагьы ари аспектакль ахәаԥшраҿы шәызбоит, издыруада ажәеинраалақәа зыҩуа аӡәыр шәыҟазар, шәыԥхамшьан, инажәг Аҟәаҟа, ҳахәаԥшып ҳашәзызырҩып зҳәаз иеиԥш». Абраҟоуп раԥхьаӡа акәны иахьсаҳазгьы «Борис дукәыхшоуп».

Ҟәбантәи ақыҭанхамҩатә институт агроном-економист иазанааҭ ала адиплом сыманы Очамчыраҟа, сыҩныҟа схынҳәит. Сшааиҵәҟьаз ашәҟәқәа еиқәыршәаны араион ақыҭа нхама аусбарҭаҿы ирысҭеит, сзанааҭ ала аусуразы. Сыԥшит 4-5 мзы, аха аусура уаи ҳәа аӡәгьы акгьы имҳәошәа анызба, исыӡбеит Очымчыра араион ақыҭа нхамҩа аҭагылазаашьа ҭҵааны, иамоу аихьӡаракәеи аҩжьаракәеи азгәаҭаны, ақыҭа нхамҩа аекономика ҭҵааны, иҩны ареспубликатә газеҭ «Советская Абхазия» ианысҵарц. Астатиазы аматериалқәа анеизызга ашьҭахь даҽа мчыбжьык аҟара аҩра, ахҩылаара, аиҭахҩылаара саҿын. Имазеиз астатиа аредакциахь адәықәҵара сзымгәаҕьуа, даҽа ԥыҭраамҭак сыстол иқәын. Аҵыхәтәаны исыӡбеит сыстатиа Борис исырбарц, аредакциа азуразы. Исгәалашәеит шықәсқәак раԥхьа Очамчыра акультура Ахан аҿы аспектакль ҳанахәаԥшуаз ажәеинраалақәа зыҩуа аӡәыр шәыҟоума, шәыԥ хамшьан «шәҩымҭақәа» ҳшәырба ҳәа

(Алгарҭа 6-тәи ад.)

Имҩаԥысит Аиҳабырабжьаратә комиссиа 20-тәи аилатәаара

(Алгарҭа)

Урыстәыла Аиҳабыра рхантәаҩы ихаҭыԥуаҩ Алеқсандр Новак иазгәеиҭеит рҽазышәарақәа еилаҵаны ишышьақәдыргыло атәылахьчареи ашәарҭадареи иаку рқәыԥшылара, атәылақәа рыҩбагьы рзакәанԥҵарақәа шеиқәдыршәауа, иара убас Аԥсны арҿиара апрограмма шынарыгӡауа, асоциалтә усхк шеиҭаркуа.

«Урыстәыла адгыларала Аԥсны қәҿиарала инарыгӡоит зымҽхак ҭбаау аинфраструкуратә проектқәа, ишьҭыҵуеит ареспублика ауаапсыра – Аԥснытәи Урыстәылатәи атәылауаа рыбзазаратә ҭагылазаашьа, ирыцлоит акультура-гуманитартә, арегионбжьаратә еимадарақәа», – иҳәеит иара.

Алеқсандр Новак иазгәеиҭеит Урыстәыла Аԥсны ахьыԥшымра азханаҵеижьҭеи 17 шықәса рыҩнуҵҟала аусурақәа рымҽхак ду шынагӡоу ареспублика аиҭашьақәыргылареи арҿиареи рзы.

«76 миллиард мааҭ инареиҳаны асоциалтә инфраструкура аԥҵареи ауаапсыра рыԥсҭазаара аҩаӡара ашьҭыхреи рахь идәықәҵан. Еиҭашьақәыргылоуп, мамзргьы иргылоуп асоциалтә инфраструкура аобиектқәа 78 инареиҳаны, иҟаҵоуп 500 километр инарыцны амҩақәа анцьыртә ргыламҭақәа 460 киллометр. Абри аекономика ҳаԥхьаҟагьы арҿиаразы, аинвестициақәа радыԥхьалара разы ашьаҭа бзиа аԥнаҵоит», – иҳәеит Новак.

Аекономика аминистр Ҭеимураз Амқәаб 2022-2025 шықәсқәа рзы Аԥсны асоциал-економикатә рҿиара Аҳәынҭпрограмма анагӡара шымҩаԥысуа далацәажәеит.

«Аҳәынҭпрограмма нарыгӡоит 2022 шықәса раахыс. Ишьақәырӷәӷәан апрезидент иусԥҟала. Апрограмма азкуп Аԥсны асоциал-економикатә ҿиара ашьҭыхра. Уи нарыгӡоит амҩатә, аенергетикатә, акоммуналтә инфраструктура, агәазиарахьчара, асоциалтә еиқәыршәара уҳәа ахырхарҭақәа рганахьала хыԥхьаӡара рацәала аусмҩаԥгатәқәа рынагӡарала.

Апрограмматә усмҩаԥгатәқәа рынагӡара ахаҭабзиаратә лҵшәақәа рышьақәыргыларазы иазԥхьагәаҭоуп хыкәкылатәи аҟаҵарбақәа жәпакы. Урҭ рахьтә ихадаракәоу ируакуп еизаку аҩнуҵҟатәи аалыҵ аҩаӡара», – иҳәеит аекономика аминистр.

2024 шықәсазтәи аихшьалақәа рыла Аԥсны еизаку аҩнуҵҟатәи аалыҵ аҩаӡара иартәеит 90,2 миллиард мааҭ, ари ҩынтә рыла еиҳауп иарбаз аҟаҵарба аасҭа.

Иазырҳауп аҳәынҭбиуџьет ахатәы хашәалақәа рымҽхак. 2024 шықәсазтәи аихшьалақәа рыла ахатәы хашәалақәа рымҽхак иартәеит 12 миллиард мааҭ.

Иара убас ишьҭыҵит Урыстәылеи Аԥсни рыбжьара атауареиҭарсра амҽхак. 2020 шықәсазы уи иартәеит 252 миллион доллар, 2024 шықәсазтәи аихшьалақәа рыла – 402 миллион доллар.

Амш аусхәаԥштә алацәажәара анхдыркәша ашьҭахь, имҩаԥысит Аиҳабырабжьаратә комиссиа 20-тәи аилатәаара аԥкаанҵа анапаҵаҩра. Уи рнапы аҵарҩит Аԥсны Аԥыза-министр Владимир Делбеи Урыстәыла Аиҳабыра рхантәаҩы ихаҭыԥуаҩ Алеқсандр Новаки.

1945-2025 АИААИРА ДУЗЗА!

Гитлер иԥырҩцәа – Уаҭҳараа «рысасцәа»

Аԥсадгьыл ахьчаҩцәа

1992-1993 шықәсқәа рзы ҳажәлар ирхыргаз агәаҟреи ҳаибашьцәа иаадырԥшыз афырхаҵареи рызбахә иагмыжькәа иахьынӡахәҭоу рыхцәажәара макьаназы иалыршаӡамкәа иаанханы иҟазар ҟалап. Убри иахҟьангьы 80 шықәса уажәаԥхьа асовет жәлар иргаз аиааира дугьы атәы ишахәҭоу еиԥш алацәажәара мариамкәа иаҳзыҟалеит. Уимоу аҵыхәтәантәи ашықәсқәа рзы уи аибашьра ду аҭоурых аиҭахҩылаареи аицакреи иаԥшьызгаз рацәаҩхеит, ҳҳәынҭқарра ду зыхьчози уи иақәлази еиԥшны ирыхәаԥшуа иалагеит.

1941-1945 шықәсқәа рзы, шамахамзар, ҳқыҭақәа зегьы ирхыргаз злеиԥшым ҳәа акгьы шыҟамгьы, иалскаарц сҽазысшәеит сқыҭа гәакьа Уаҭҳара иахнагаз атәы. 200-ҩык инареиҳаны ахацәеи аҳәсеи ақыҭа иналҵны азеиԥш ԥсадгьыл ахьчарахь ицаз рахьтә 136-ҩык хьыӡла-ԥшала иҭахеит аибашьра адәаҟны. Лымкаала: Аираа – 26-ҩык, Багаҭелиаа – 14-ҩык, Арсҭаа – 9-ҩык, Мықәаа 6-ҩык, Сиҷинаа – 6-ҩык, Папцаа – 5-ҩык, Ԥлиаа – 5-ҩык. Иҭахаз рахьтә иҟоуп аиҗәлантәқәа Бжьаниаа, Зыхәаа, Қардиаа, Туманаа, Наӡаӡеаа, Габлиаа, Папаа...

Қамас Багаҭелиа 4-ҩык иԥацәа аибашьра иалагылан, аӡәгьы дзымгьежьит, иахьҭахаз, иахьжу еилкааӡамкәа инхеит. Рыҩныҟа изымгьежьит 3-ҩык Зыхәба Кәыгә иԥацәа – Дыгә, Виктор, Чынчор. Иҭахеит ибжьаӡит – уи уамашәа уаҩы ибо иауҟахыз усҟан.

Ҳасан Инусба иԥшьыҩԥацәа: Кадыр, Ҭемыр, Пач, Мыҷ – неишьҭагыланы ахацәа ахьцоз ицеит, фырхаҵала еибашьит. Х-ҩык амца шыра иалаблит, иԥсы ааигеит иреиҵбыз Мыҷ. Инеиԥынкыланы аколнхараҟны аус имур ҟамлеит, ҵьабааԥсак уаҩы ибартә еиԥш инапаҟны имоуӡакәа, иԥсҭазаара далҵит ихигахьаз зегь рзы бзабаак мбаӡакәа. 4-ҩык Аираа ҩыџьа-ҩыџьа рԥацәа аибашьра иаламӡыр амуит: Уасили Владимири, Чыхәса иԥацәа.Чаҟеи Шамслыи – Шьмаҭ иԥацәа, Митрофани Виссариони – Кас-иԥацәа, Мкани Наури–Дамеи иԥацәа.

Аҭоурых изладыруа ала, Гәдоуҭа араион иналҵны аибашьра ицаз 6.913-ҩык ыҟан, урҭ рахьтә 209-ҩык ҳәсақәан, шамахамзаргьы, урҭ уахь рцара хатәгәаԥхарала акәын ишымҩаԥысуаз, агха ҳахьуам иаҳҳәаргьы, Уаҭҳара аԥҳа лаша Александра Наӡаӡе урҭ драԥхьагылазар ауеит ҳәа.

Еицырдыруа аԥсуа поетцәеи акомпозиторцәеи раԥҵамҭақәа ззыркхьоу аԥсуа ҭыԥҳа-гәымшәа ианлаамҭаз арра-политикатә академиа далгеит, аибашьра ианалага политнапхгаҩыс афронт аԥхьатәи ацәаҳәахьы дыршьҭырц ажәалагала ҟалҵеит, ақалақь Ростов азааигәара аидыслара ду имҩаԥысуаз аҟны иҭахаз архәҭа адҵаҟаҵаҩ инапынҵақәа лхы иадылҵеит, раԥхьагьы днагыланы, «аҳаҳаи, шәсышьҭал» ҳәа адҵа рылҭеит аибашьцәа, лҳәатәгьы иацныҟәеит, илхьыԥшит, еиқәдырхеит аҕа иигарц иҟаз ақалақь ахәҭак, лхаҭагьы ари аҳҭыс шәарҭа деибганы дзалымҵит.

Иахьа уи лыхьӡ рхуп Ростов, Аҟәа, Гәдоуҭа, Пицунда уҳәа ақалақьқәа рыҟны амҩақәа, лыхьӡ-лыԥша ргәаладыршәоит дыздыруаз.

Аԥсадгьыл ахьчара зхы иадҵаны аибашьра иалагылаз иреиуоуп Уаҭҳараа егьырҭ рҭыԥҳацәагьы: Вера Багаҭелиа, Раиса Туманова, Анна Гезердаа, Минора Кокосқьериа, Ҭамара Рабаиа-Аиба. Урҭ рахьтә Вера Багаҭелиеи Раиса Тумановаи ирыхшазираазаз рԥацәа Бранӡиеи Ҭраԥшьи 1993 шықәса рзы ианвартәи ажәылараан фырхаҵала иҭахеит Аԥсны ахақәиҭтәразы.

136-ҩык иҭахаз Уаҭҳараа рахьтә иҟан аҭаацәара иаламлацыз, иабиԥазаҵәқәаз.

Саҳаҭқьерии Еленеи Папцаа рԥазаҵә Кәынта дқәыԥшын, иқыҭа дналҵны харак дымцацызт, дыҷқәына ԥхашьан, дыбжьаӡит рҳәеит, иани иаби агәырҩа шрымаз рыԥсҭазаара иалҵит, рынхарҭа ҭыԥ ашә акит, иқьаԥҭахеит.

Аамҭала анап бзиа зыдкылаз анхацәа нагақәа еиҿкааны ирымаз анхарҭа хазынақәа, аԥазаҵәқәа зыԥхаз агәараҭақәа рышьҭагьы нымхеит. Аибашьраҿы иҭахаз рахьтә иҟан рқыҭаҟны анапхгаратә маҵура иахагылаз Алықьса Кьагәа-иԥа Аиба, уи ақыҭсовет хантәаҩра азиуан. Ақыҭсовет дахагылан Ладикәа Кокосқьериагьы. Кәатат Папцаа ашкол директорс даман, Даҳаир Багаҭелиеи Дыгә Сиҷинааи аколнхара иахантәаҩцәан. Аколнхара иахагылаз Кәаҿ Леиба Аиааиратә фонд 100.000 мааҭ ихатә ԥара алеигалеит. Усҟан уи ҳаирпланк аҭыжьра иазхон ҳәа иԥхьаӡан.

1941 шықәса анҵәамҭаз Уаҭҳараа уахгьы-ҽынгьы ашәиԥхьыӡ згәыдырҵоз алемс еибашьцәа рыԥсы шҭаз лабҿаба ирбартә еиԥш ахҭыс иақәшәеит.

Нхыҵ-Кавказынтә Аԥсны агаҿахь ԥшыхәрак аҳасабала иаауаз аҕа иҳаирпланк аҽенышьыбжьон Жәандәрыԥшь имтәар амуа аҭагылазаашьа азыҟалеит. Ари збаз рдырраҭарала ауаа еигәныҩаанӡа, х-ҩык аҕа иԥырҩцәа рҳаирплан ааныжьны ибналеит, аӡиас Мҷышьҭа илавадыршәын рышьҭа дырӡит.

Аҵыхәтәан излеилкаахаз ала, урҭ шеицыз ианыхәла, аӡиас ааныжьны Уаҭҳара иахьҩалалаз раԥхьа иназыдгылаз нхарҭак аҟны инеины рыҽӡаны аҭагылазаашьа еилыркааит, аҩнгьы зықәрахь инеиҳьаз аԥшәма ицәымшәаӡакәа рыбжьы иқәдыргеит, руаӡәк аурыс бызшәа здыруаз аҳәара ҟаиҵеит аҩныҟа инаишьҭырц, мцак ахьеиқәу аҽырбара азин риҭарц.

Аԥшәма гәыраз, Рагәа Хәарцкиа иаԥсуара, асас изы ахамеигӡареи уҳәа ԥсуала дрызныҟәеит: иааԥхьамыз «асасцәа» уи иқьиара рхы иадырхәеит, ирызцәыригаз арыжәтә џьбара аҷыхь рылнацеит, иҭәы-иԥха иныҟәганы ашьыжь ашамҭаз «шәманшәалахааит, Гитлер ихы алархара шәылшааит, ҳаҷкәынцәа» – иҳәан инаскьаганы иауижьит. Ар ҟаԥшь НКВД-аа сҭан, иныҟәызгеит исылшаз ала ҳәа ихы имхабазиаха, даргьы «рысасра» иахырҳәаареи рхы ахьдырхареи рзымдыруа еиҭах Мҷышь иаваршәны ишҩеиуаз, иацы аахыс зшьапы иқәдыргылахьаз аҿар ируаӡәкыз Шамил Аиба илаԥш иҵашәеит, деиҵамхакәагьы иаҳәшьа Шура ирццакны ақыҭсовет ахь дцаны уа иааны иҟоу ар дрыԥхьартә адҵа лыҭаны, аҕацәа хара-хара дрышьклаԥшуа аӡиас ахыҵхырҭаҟны ҳаԥык иҭаланы рыҽшырҵәахыз гәеиҭеит. Хы-заҵәла еиҵаз иабџьар гәыцәзаҵә рықәыкны џьаргьы ицар шимуаз гәазҭаз аԥырҩцәа руаӡәк аҳаԥы дыҭганы аӡиас нырцә ииасра алдыршеит, аха уи зшьапы иқәгылахьаз Бармышьаа данрылашәа, иабџьар ахархәара иаԥшьгамҭаз ахымца ижәырҵан дҭадырхеит. Шамил Аиба иҳаԥы иҭацаланы имаз ар аашаанӡа царҭа риҭомызт, аҵыхәтәан рыԥсы шҭазгьы рынкылара алыршахеит анырҵәаратә баталион анапхгаҩцәа Роман Гәбази Маҭбеи Агрбеи рыбзоурала.

Зыԥсы ҭаны инкылаз аҕа иԥырыҩцәеи иҭадырхаз рҩызеи машьынала Уаҭҳара ақыҭсовет аҟны инаргеит. Гәбази Агрбеи ирыбзоураны «асас еиқәаҭәақәа» гәаартыла издызкылаз Рагәа Хәарцкиа аибашьра аамҭа излатәыз ала изныҟәара зыҟамлеит. Нас ауп уи «бзиала шәаабеит» ҳәа зеиҳәаз зусҭцәаз анеиликаа.

– Ишԥаҟасҵарыз, аҩны иааит, амцахь ҳнашьҭы ҳәа исыҳәаз мап ҳәа расҳәарызма, шәызусҭқәадаҳәагьы сырмазҵааит, ҳара иаҳтәуп, ҳзыхьчо иреиуоуп ҳәа сгәы иаанагеит, – иҳәеит.

Алемсаа ныԥкылаз 17 шықәса ирҭагылаз Шамел Рашьыҭ-иԥа Аиба уи аҽены инаркны Роман Гәбаз амилициахь усура дигеит, абаталион далан, анаҩс 40 шықәса иреиҳаны Аҟәеи уи араиони рҟны амаҵура ихигеит, амаиор ичын ианашьан, есқьынгьы дҿырԥшыган.

Иахьа Уаҭҳара ақыҭан аветеранцәа рахьтә Аиааира аныҳәа иаԥылаша аӡәгьы нымхагәышьеит. Хаштра рықәымзааит урҭ зегьы!

Сергеи Чакветаӡе (2010ш.)

Аҩыза игәалашәара

Витали Быҭәба-70 шықәса

Иуадаҩуп аҩыза гәакьа изы ииасхьоу аамҭала аҵәажәара, еиҳагьы иуадаҩуп уи аибашьра аҟынтәи дшыхнымҳәыз анугәалашәо. Лассы-лассы схәыцрақәа рҿы ицәырҵуеит Аџьынџьтәылатә еибашьра Дуӡӡа (1941–1945 шш.) аан хабарда зашьа дыбжьаӡыз санду лхаҿсахьа. Лара лгәы хыҭхыҭуа лашьа ихынҳәра дазыԥшын, дҭахеит, дыҟам ҳәа зынӡаскгьы илҳәомызт... Аҩнаҭаҿы еснагь иаацәырганы ҳрыԥхьалон афронт аҟынтәи иааишьҭуаз исалам шәҟәқәа.

Витали Быҭәба иҩны саҩысцыԥхьаӡа сыбла иаахгылоит зыҷкәын изхьаауаз, еснагь иԥшыз ан – Бубца Амҷԥха лхаҿсахьа. Ан дгәыӷуан мышкызны лыҷкәын лгәылеанӡамкәа дхынҳәуеит ҳәа... Ҳхәыҷра ашықәсқәа раан, ҳқыҭаҿы арԥарцәа ҳааизаны ашьапылымпыл ҳахьыхәмаруаз аҭыԥқәа санраҩсуа еснагь ихьаазгоит, сгәалашәараҿы ицәырҵуеит Аԥсадгьыл зхы ақәызҵаз аибашьцәа-афырхацәа:

Валери Адлеиба, Славик Ашьхаруа, Славик Инаԥшьба, Нодар Кәарҷиа, Оҭар Инаԥшьба, Мкан Колбаиа, Ҭенгьыз Џьопуа, Толик Инаԥшьба. Арҭ афырхацәа рыхьӡ наунагӡа ҳгәаҿы, ҳҭоурых аҟны иаанхоит, рыхьӡ ӡрыжәуп хьҭәы нбанла.

Еицырдыруа аԥсуа ҭоурыхҭҵааҩ Витали Фирон-иԥа Бәыҭәба диит ԥхынгәымза 22, 1955 шықәсазы Очамчыра араион Ҷлоу ақыҭан. Иара аҭаацәараҿы аԥшьбатәи ҵеин. Витали дшыхәыҷыз иаб амҩатә машәыр иахҟьаны иԥсҭазаара далҵит. Бубца Амҷԥха лыхшара ак рыгмырхакәа илааӡеит. Араҟа иазгәаҭатәуп, Бубца Амҷԥха дышлывагылаз Абжьыуаа рыҟны хаҭыр ду зқәыз абырг, инагаз ажәабжьҳәаҩ, лаб Едгьы Амҷба. Витали Быҭәба иабду ихылаԥшра, иааӡара акыр ианыруан, ианыԥшуан. Абжьаратә школ даналга, Витали Фирон-иԥа дҭалоит Аҟәатәи апедагогикатә институт аҭоурыхтә факультет. Аха еиуеиԥшымыз аҭагылазаашьақәа ирхырҟьаны аҵара ааныжьны аррамаҵура дцоит. Уи анахыс Еревантәи аҳәынҭқарратә университет аҭоурыхтә факультет дҭалоит. 1984 шықәсазы иҵара қәҿиара дула ианхиркәша, Еревентәи ауниверситет аҿы аспирантура дҭалоит. Витали Фирон-иԥа идиссертациатә усумҭа иҩуан еицырдыруа аҵарауаҩ, академик Г.Х. Саркисиан инапхгарала. 1988 шықәсазы аспирантура далганы, адиссертациатә усумҭа анихьча, аусура дрыдыркылоит Ермантәыла иҟоу Мрагылараҭҵаара аинститут аҿы. Витали Фирон-иԥа иусумҭа аҵарауаа ахә ҳаракны иршьеит, иазгәарҭеит аҵарауаҩ иҭҵаарадыррата ҩаӡара. 1986 шықәсазы аспирантураҿы аҵара аниҵоз далахәын XXII Мрагыларҭҵаара знапы алакыз аҵарауаа ҿарацәа рыҭҵаарадырратә сессиа. Уаҟа Витали Фирон-иԥа аԥсуаа ҳҭоурых ииашамкәа ицәырызгоз ақырҭуа ҭоурыхҭҵааҩцәа дырҿагылон иқәгылараҿы, аԥсуаа ҳҭоурых, ҳкультура ихьчон, иӡыригон. Ишдыру еиԥш, 1989 шықәсазы Аԥсны иҵысит имариамыз аполитикатә ҭагылазаашьақәа. Урҭ аҳтысқәа ирхырҟьаны Витали иԥсадгьыл ахь дхынҳәуеит. Аҵарауаҩ иԥсадгьыл гәакьаҿы дыҟазар иҭахын, ижәлар рхьаа ихьаан. 1990 шықәсазы Д.И. Гәлиа ихьӡ зху Абызшәеи, алитературеи, аҭоурыхи ринститут (иахьа – ААР Д.И. Гәлиа ихьӡ зху Аԥсуаҭҵааратә институт) убасгьы Аԥснытәи аҳәынҭқарратә университет рҟны аусура далагоит.

Витали Фирон-иԥа активла далахәын Аԥсуаҭҵааратә институт имҩаԥнагоз аҭҵаарадырратә усқәа. Аԥсны аҭоурых иазкыз ашәҟәқәа ирҽееиуан, ашәҟәы Аԥсны аҭоурых аԥхьажәа давторуп. Аԥсны аенциклопедиа аредакциатә хеилак далан. Аибашьра ианалага ақырҭуа мпыҵахалаҩцәа Витали Быҭәба инапылаҩырақәеи, иархиви, ихатә литературеи рблит. 1992 шықәсазы Гәдоуҭа ақалақь аҟны еиҿкааз аконтрԥшыхәра аиҳабы Е. Ажьиба, Витали Быҭәба дааиԥхьоит иҟәшахьы. Аконтрԥшыхәра агәыԥ иалаз аибашьацәа – Владимир Базба, Анзор Смыр, Мсауҫ Шамба, Ира Квираиа – Витали Быҭәба ипрофессионалтә зыҟаҵара ҳаракны иазгәарҭон. Хәажәкырамза 1993 шықәсанӡа Аԥсны Атәылахьчара Аминистрра аналитикатә ҟәшаҿы дыҟан. Хәажәкыратәи ажәыларақәа рҟынӡа Витали Фирон-иԥа хатәгәаԥхарала Сергеи Матосиан знапхгараҿы дыҟаз Аҟәатәи актәи абаталоион ахь диасуеит. Сергеи Матосиан Витали Быҭәба илаз агәымшәара, аибашьраҿы иаирԥшуаз афырхаҵара акыр ахә ҳаракны ишьон.

Витали Быҭәба хабарда дыбжьаӡит хәажәкырамза 16, 1993 шықәсазы. 2005 шықәсазы Д.И. Гәлиа ихьӡ зху Аԥсуаҭҵааратә институт аусзуҩцәа ирылшеит Витали Быҭәба иусумҭақәа еидкыланы хаз шәҟәны аҭыжьра. Ашәҟәы иагәылоуп ажәытәӡатәи аерман хыҵхырҭақәа рыла иҩу, Шьхатәылатәи Кавказ жәларқәа ретнополитикатә ҭоурых азҵаатәқәа. Иара убас ашәҟәы иагәылоуп аҵарауаҩ ихатәы архив аҟынтәи афотосахьақәа.

Витали Быҭәба игәалашәара лаша еснагь иҳацуп. Лассы-лыссы ҳхәыцрақәа дрылоуп. Иахьа ҳааигәа иҟамзаара даара иаҳхьaауп. Аҵарауаҩ, аибашьҩы игәалашәара наунагӡоуп.

Аркади Џьопуа,
аҭоурыхтә ҭҵаарадыррақәа ркандидат,
Аԥсуа ҳәынҭқарратә музеи аиҳабы

Алиса Гәажә-пҳа

«Аԥсуара» дырҵаразы гәаанагарақәак

Аԥсуара– ҳаԥсҭазаара ауп

Аҧсуаразы амаҭәарқәа зегьы доусы ирамароу ргозароуп, уи «ааӡара» аиҧш ауп ишымҩаҧгатәу, мамзар маҭәарк аҟара аларҟәра аӡәгьы азин имамзароуп. Акызаҵәык аетикатә нормақәа ҵатәуп, егьырахьҟа «аҧсуара» ҳаҧсҭазаара зегьы аҟны ирбозароуп, ирҵозароуп. Аҿар, акласс уада иҩнацаланы ахәшьарақәа аҧсуаразы рзықәыргылара иаҧсам, ииашам, насгьы иалҵуам. Аҧсуара амаҭәарқәа зегьы рҿы иуҧылоит. Ус анакәха, хазы амаҭәарқәа алхра имаҵеи-напылаҟаҵарахоит. Ааӡара жәлартәзароуп. Ааӡара анжәлартәхалак аҵеи милаҭс дызтәу дырхаҭарнакхоит. Аҧсуа иааӡара жәлартәхар уи аҧсуара илааӡахоит. Уи азы цәшәара аҭахӡам.

Изакәызеи аҧсуара? Абри ала ҳалагоит ҳцәажәара. Аҧсуаа аҵәца анааныркылогьы ирҳәоит, – «аҧсуара Анцәа иумырӡын,– ҳәа. Аҧсуара – ламысуп, аламыс – аҧсуароуп. Аҧсуара иҟоу уаҩроуп аҧсуара аныҟәгара краҭахуп, аҧсуара зегьы еиҧшны ирызныҟәгом, аҧсуароуп ҳаибаркны ҳазмоу, аҧсуара аныҟам – ҳмилаҭгьы зыҟалом,» - абас шаҟа уаҳауазеи?...Аӡәы иҽеим, иакәым акы ҟаиҵазар, уи изы ирҳәоит: – уи аҧсуарам, уи уаҩрам, иқәшәазеи абааҧсы даҧсуаӡами,- уҳәа ҵҩа змам ажәақәа.

Иаанагозеи нас уи ажәа «аҧсуара»?

Ианбеии уи ажәа? Ишҧеии? Иаҭоурыхузеи?

Уи ауаа ирылаҵәоуп, иҧшьоу ажәангьы ирыҧхьаӡоит. Идыртәу, еиқәырхатәу, пату змоу, иҳараку, ицқьоу, иҿырҧшыгоу зыхьӡара ауаа ашьҭоу, рхы здырныҳәало ажәоуп. Зхы ҳаҭыр ақәызҵо, суаҩуп ҳәа зхы зшьо, зегьы уи ажәа аҽаҧсатәра иашьҭоуп, Анцәа изызиҳәо (аҧсуаа) раҧхьа игылоу ажәоуп «Ҳаҧсуара анцәа иумырӡын». Амилаҭра рбаӡом аҧсуарада, иӡит аҧсуара – иҟам Аҧсынра, абас аҵакы рацәоуп уи ажәа зегьы рҿы.

Аҧсуаа абриаҟара ргәыҕрақәа здырҳәало, уи ыҟазароуп, уи ажәа иҕәҕәаны иахаҵгылатәуп, иҭҵаатәуп, иара аҧсуара ҳәа иҟоу ахьтә иажәыз, ирҿыцтәу, мап зыцәктәу акрыҟоума уҳәа еилырганы аҳәаақәҵарақәа рзутәуп. Ажәакала, иҭҵаатәу, изыхцәажәатәу зҵаара дуны аҧсуа иҧсҭазаараҿы иҟоуп.

Ииашоуп «аҧсуара – уаҩроуп»,- уҳәар иазхошәа убоит. «Аҧсуара – ламысуп» - уҳәаргьы – убыс. Аха аҧсуара иҵегьы иҭбааууп.

Аҧсуара иаҵанакуа шырацәоу зегьы ирҳәоит. Имаҷӡам аҧсуара иахцәажәақәахьоугьы.

Ш.Д. Инал-иҧа иҩуеит аҧсуаразы: «...это исторически сложившая форма проявление национального сомосознания и самоутверждения абхазов, как этнической индивидуальности; неписанный кодекс народных знаний и ценностей, основанный на гуманистических и демократических началах, обнимающий собой; систему обычаев и представлений о принципах духовного и нравственного бытия человека, нарушения которых «смерти подобного» (аҧсуа иҧсырҭа иламыс ауп); этнического народа, а части общекавказской и мировой цивилизации».

Ара ишаабо аиҧш, аҧсуара аҭоурыхтә ҭагылазаашьа иҧнашәо акы шакәу бзианы иаарҧшуп. Абри азхәыцра иҳазнарҵысуеит гәаанагарак. Иҟалап, амилаҭқәа ара иҳаланхои ҳареи еицаҳныруа азеиҧшҭоурыхтә ҭагылазаашьа ҳзеиҧшны акәымкәа, даҽакала иаҳҳәозар, аҧсуа иҷыдарақәа, дызланхо амилаҭ злаҟамкәа дызлаҟоу, мацароуп аҧсуара зыхьӡхо ҳәа аҧхьаӡара.. Уи џьара акала иагьиашоуп.

Аҧсуара аҧсуаа рзы ишыҟоу еиҧш, егьырҭ амилаҭқәагьы ирымоуп дара рхатәқәа. Урҭ зегьы ирзеиҧшқәоугьы ыҟоуп, уимоу зынӡа ҵакыла еиқәшәаҵәҟьо ануҧылоугьы ҟалоит.

Адунеи ауаатәыҩса иаҧсаны иаҧырҵахьоу зегьы анырра ҟарҵоит амилаҭқәа зегьы рахь, урҭ рҷыдарақәа рахьгьы. Иҟаӡам, милаҭк аҽа милаҭк ахьынтәи акы зламгало, наукак ыҟам аҽа наукак ахьтә ныррак здызымкыло.

Зегьы рахь анырра ҕәҕәа ҟазҵо акоуп азеиҧш-ҭоурыхтә ҭагылазаашьа, аха дара рҷыдарақәа ирыбзоураны урҭ еиҧшыҵәҟьамкәа ирыдыркылоит. Еиҧшыҵәҟьаны ирыдыркылозҭгьы аҷыдарақәа ызхьазаарын иузалымкааува. Аҷыдарақәа реиқәхарақәа дырҩагь ирыбзоуроуп дара аҭоурыхтә ҭагылазаашьақәа арегионқәа зегьы рҿы иахьеиҧшым, аҧсабарагьы иабзоуроу ыҟоуп. Убас имаҷым аҷыдарақәа змырӡуа афакторқәа.

Урҭ аҷыдарақәа ҳәа ҳазҿу ҟалар ауеит ашәҵаҿы, афатә аҿы, аиҩызараҿы, аиҕараҿы уҳәа убас зегьы рҿы, аха аиҳарак ахымҩаҧгашьа ус аҟны иааҧшуеит. Ахымҩаҧгашьатә ҳәа ҳазҿу иаҵанакуа шьарда ыҟоуп: аҕа, ауа, аҩыза, агәыла, ацәгьа, абзиа... уҳәа рҿаҧхьа ихы шааирҧшуа. Ахаарҧшра ҳҳәар уигьы шахоит кыр ахыккәа рыла: фырхаҵарыла, гәыҭбаарыла, ламысла, қьиарала, уаҩибзиабарала, гәымбылџьбарала, ҧагьарала, тәамбашақәла, мыцҳәарала, уҳәан-сҳәанла уҳәа убас иҵегьы.

Ажәакала, аҧсуара закәу аҳәараҿы иҭбааи иаарkьаҿуи аилкаарақәа ыҟоуп. Уи атәы иахцәажәахьоу ҧыҭҩык ирҳәахьеит, аха иаҳа иалкааны иазааҭгылаз Ш. Инал-иҧеи М. Лабахәуеи роуп. Ш. Инал-иҧа ишазгәеиҭоз ала, иаарkьаҿу аилкаарала далагоит ихшыҩлыҵқәа раарҧшра. Ихаҭа иҳәоит иаарkьаҿу аилкаарала иусура шишьҭуа, аха иҟалап араҟа инарҭбааӡаны аҳәара дара ишуадаҩу (акы аанмыжькәа) дырны иҳәазаргьы. Ус акә, егьыс акә, далацәажәеит иаарkьаҿу амҩала. М. Лабахәуа хазырхала иҭбаау амҩала аҧсуара аилкаара ишауа аиҧшҵәҟьа иаарkьаҿу амҩагьы ишауа азгәаҭо, алкаа ҟаиҵоит арҭ аҩмҩакгьы реицыҟазаара шахәҭоу, рыҩмҩак рылагьы аусура шыҟало, абас уҳәар ҟалозар, зинлагьы ишеиҟароу. Ари иишаҵәҟьаны иҳәоуп ада аҽакы узазҳәом.

Ҭ. Шьаҟрыл илыҩуеит: «Аҧсуара! Ари даара аҵак ду змоу ажәоуп. Зқьышықәсала ҳабацәа рабацәа еиҿыркаауаз доуҳатә культуроуп.

... Аҧсуара – адунеи зегьы аҿы иҿырҧшыгоу уаҩ дзырбеиауа адоуҳатә культура ашьҭыхра, ҳмилаҭ культура ашьҭыхра, ҳмилаҭ культура алагаларoуп».

Ииашҵәаҟьаны аҧсуара иаҵанакуа ҭбааӡоуп, уи зқьышықәсала милаҭк зыҧсҭазаара аҭоурыхтә ҭагылазаашьа иацәуаз еиҿнакааауаз, зыҩаӡара ҳараку ауаҩра аламысра, аҳаҭырқәҵара, ҽеила рныҟәгара ауп. Аҧсуара закәу аҳәара иалагақәаахьоу хыҧхьаӡарала иагьмаҷҵәҟьам, иагьаҩы иагьа ибзианы ирҳәаргьы зегьы шырзымҳәаз атәы инаҵыршьуеит.

Аҧсуара зкалам аззырхахьоу иреиуоуп (араҟа иааҳгоит ашәҟәы азызкызгьы, астатиа азызкызгьы, ус акы азызҳәахьоугьы ҧыҭҩык рыхьӡқәа): Ш. Инал-иҧа, Р. Гәажәба, Иу. Аргәын, И. Дамениа, М. Қәыҵниа, П. Қәыҵниа, Г. Смыр, Р. Смыр-Читашева, Л. Гарб, Г. Старовоитова, А. Ашьхаруа, И. Марыхәба, Е. Аҵьынцьал, Е.Адлеиба, М. Чачхалиа, А. Лепсаиа, Л. Мхонцьиа, В. Бигәаа, А. Касланӡиа уҳәа убас иҵегьгьы. Абарҭ зегьы рахьтә абри иихәаз уаҩ дақәшаҳаҭхауа иҟам ҳәа уаазҿагылаҵәҟьо дыҟам дара зегьы ирҳәо шеиҧшыҵәҟьамгьы. Амала абра иалҳкаап А. Лепсаиеи М. Чачхалиеи, рҩымҭақәа рҿы уахьрықәшаҳаҭымхара ахьыҟоу азы.

А. Леҧсаиа иҩуеит: «Иахьатәи ҳаамҭазы аҧсуара аиҭашьақәырғыларазы аҽышәарақәа утопиоуп, - иаанаго.» Уи излеиҧхьаӡо ала, аҧсуара амиф ахь аиагара иаҳа имариоуп аҵабырг ахь аиагара аҵкыс. Ас аҧсуара азнеира азин ҳнаҭом иахьатәи ҳҭагылазаашьа. Егьырахь зегьы ҳарҟәаҵып, шаҟаҩы ирҿакыда «ҳаҧсуара иацхраатәуп, еиқәырхатәуп» еиқәырхатәуп», «аҧсуара-уаҩроуп», насгьы аҧсуара иазкны згәаанагарақәа гәкаҳарак ҟамҵакәа иахцәажәо шаҟаҩыда?... Нас абарҭ зегьы ирымҳәаӡои уи амифахь аиагара шҵаҵҕәыдоу?»

М.Чачхалиа иакәзаргьы агәкаҳара изаҵалеит «ҳаҧсуара». Уи излеиҳәо ала, - цәымзаркыла уашьҭазаргьы дузыҧшаауам аҧсуара ныҟәызго. Асҵәҟьа уаҩы ибахьоума! Ацәымзаркрагьы уҭахӡам, ҳажәлар уаарызҿлымҳахар, даара иҽеим ахныҟәгашьақәагьы ҳашрылаҟақәаахазгьы, иуҧылоит аҧсуараҵәҟьа ныҟәызго, имаҷыҩӡамкәа.

Ижәытәуп ҳәа мацара акгьы мап ацәктәым. Иҿыцуп азы мацарагьы аихаҳара иалагатәым. Ацәгьеи абзиеи реилыргара аҽакала иазнеитәуп. Ишаҳҳәаз еиҧш, абзиеи ацәгьеи реилыҧшаараз ахәарҭара ирымоу иазхәыцноуп ишыҟаҵатәу. Иҟоуп Европатәи акультурахь иаҳзцәырымгогьы, ус иҟоу ареволиуциатә знеишьа аҭаны мап ацәктәуп. (Аҭаца лабхәа иҿы, лхаҵа иеиҳабацәа рҿы лымцәажәара, уаҩ имыхәаӡо, аҵьабаа ду зцу еиҵҳәаӡоу ачара дуқәа, аиныхра дуқәа уҳәа уб.иҵ.).

Иуалҧшьаны ҳаҧхьа иқәгылақәаша рацәаӡоуп.Урҭ зегьы шәҟәык ианӡалом. Жәларык рыҧсҭазаара шьҭызхуа шәҟәык ҟалашьа амам. Аха ихадоу апринцип аҳарбап.

Амилаҭ милаҭызтәуа афакторқәа ирызҟазоуп, амҩадуқәа рҿы иуаҳауам аҧсуа бызшәа. Афорум дуқәа, аилатәарақәа рҿы ацәажәарақәа ҧсышәала, аҧкаанҵақәа (апротоколқәа) ҧсышәала иҳаҳарҭәааyам. Ашколқәа аҧсуа школқәаны рыҟаҵара аҵак ду амоуп, аха уи зегьы азыӡбом. Аҧсуа бызшәа астатус ашколтә маҭәар амацара иазышьҭыхуам. Аурыс бызшәа аҵара шыҟац иныжьтәуп, аха ахархәара еиҵатәтәуп. Уи еиҵаумтәкәан аҧсуа бызшәа ахархәара узеиҳатәӡом. Аурыс бызшәа шыҟоу иныжьны (ахархәаразгьы) аҧсуа бызшәа астатус шьҭыххар ҟалошәа абаша цәажәара агәра гатәым. Ус иҟоу аутопиара злоу иахьа иҳамҳәозароуп. Ҳахьынӡазыҟаҵоу абызшәа ахархәара алагаразы иаҳзырханы ҳалагароуп. Ус акәымкәа, ҽеишәа ҳҽазыҟаҵаны ҳәа ҳаналага аамҭа рацәаӡаны ицоит. Дырмит ду ихаан аахысгьы аҽазыҟаҵара ҳаҿуп.... Иахьа иҳамоу абызшәазы апроблема Дырмит имаз апроблема ахаҭаҵәҟьоуп, усҟан аиҳарак имацара дҳәыҵәы-ҳәыҵәуа даҿын,ҳара уажәы иаҳа аҭагылазаашьа ҳамоуп, ҳхы иаҳархәароуп ҳҭагылазаашьа. Хыхь џьара иазгәаҳҭахьеит Шь. Инал-иҧеи М. Лабахәуеи «аҧсуара» маҭәар ҳасабла акласс аҟны ахысра ахәҭаны ишырымбо ҽеишәа иҭҵаахаанӡа. Урҭ аиҳарак, ргәаанагара злашьақәдырҕәҕәо «аҧсуара» ҽеины иахьҭҵаам ауп. Иашоуп, иҭҵаамкәа аҵаҩцәа зегьы рыдгалатәӡам. Убри анаҩсангьы урҭ иазгәарҭоит иаарkьаҿны кодекск аҳасаб ала еиқәыршәарак аҭазар шахәҭоу. Уи даара ииашоу, иагьзызхәыцтәу акоуп. Ҳара хҭәала аҵаҩцәа иагьдырҵатәхо иара убри акодекс сахьа зҭаны нормақәак еиқәыршәатәу ракәхароуп, насгьы урҭ аетикатә цәаҩа иазкқәоу ракәзароуп. Аҧсуара иашаны ухшыҩ назушьҭыр уи маҭәарны аҵара ишахәҭом убоит. Ари азҵааразы сара сгәаанагара убас иҟоуп;

- Аҧсуара ҳаҧсҭазаара ауп.

маҷӡам. Аха зегьреиҳа, мамзаргьы еиҕьуп иаҳҳәар, зыда ҧсыхәа ыҟам абызшәоуп.

Абызшәа ыҟамкәа аҳәынҭқарра ҟалар ауеит, аха амилаҭ зыҟалом. Аҧсуа бызшәаада дышҧаҧсуахауеи?! Ҳбызшәа иахьа аҭагылазаашьа бзиаӡам. Ҳәынҭқарратә бызшәааны Аҧсны Азакәан Хада (Аконституциа) ианылеит. Уи дара ибзиоуп. Аха иҳәынҭқарратә бызшәамхацт практикала, хархәарыла. Уи аҵара, аҭҵаара, аизырҳара ирызку ақәҵарақәагьы ыҟоуп, ус ахаҵгылара амоушәа иубоит, аха Дырмит ду ихаан ишыҟаз иаҳзахымгеит. Аҿар ирҳәом ишахәҭоу, атәым бызшәақәа иаҳа

Нас ҧсҭазаарак иҵар акәхома иахьатәи ҳҵаҩы «аҧсуара» маҭәарны издаагало? Иарбан гану иаҳа иалкаатәу, ирабан структуроу иазныжьтәу, иарбан принципқәоу изықәныҟәатәқәоу? Иарбан методикатә хырхарҭоу иалхтәу? Дарбан рҵаҩу уи иазктәу, дабазыҟаҵахои уи? Шаҟа еиҿкаамкәа иалагоузеи школқәак рҿы ари ус. Иара ус ачысҟаҵашьа аӡәы идлырҵозар, секциак еиҧш еиҿкааны, уи «аҧсуара» захьӡхарызеи?

Шь. ЦАРГӘЫШ,
агазеҭ «Аԥсны»
№66-67, 2004 ш.

Ацәыргақәҵа мҩаԥысит

Асахьаҭыхҩцәа рыблала

Акультуратә проект «Аԥсны амазара» аҳәаақәа ирҭагӡаны, Гагра ақалақь аҟны имҩаԥган ахԥатәи Жәларбжьаратәи апленертә ҿыханҵеи, аграфикеи, адизаини, аҩычагатә-хархәаратә ҟазареи рзы аиндаҭларатә цәыргақәҵа, «Аԥсны аҭоурыхтәи акультуратәи ҭынха асахьаҭыхҩцәа рыблала» захьӡыз. Уи еиҿкаан анаука-ҭҵааратә центр «Понто-Кавказика» амчала, Ставропольтәи атәылаҿацә аҟазаратә гәыԥ «Апеизажтә лирика» анапхгара рыцхыраарала.

Ацәыргақәҵа рхы аладырхәит Гагреи, Пицундеи, Ставропольтәи атәалаҿацәи рҟынтәи асахьаҭыхраҟны раԥхьатәи ашьаҿақәа ҟазҵо ахәыҷқәа. Асахьаҭыхыҩцәа хәыҷқәа алашареи аԥсабареи иаҿыԥшны иаԥырҵон наҟ-наҟтәи рсахьақәа рзы аетиудқәа. Ахәыҷқәа асахьаҭыхрахь ииасаанӡа иазыӡырҩит анаука-ҭҵааратә центр «Понто-Кавказика» анапхгаҩы, аҭоурыхҭҵааҩ Давид Канделаки иҟнытә Гагра ақалақь аҭоурых иазкыз алекциа.

Акультуратә проект «Аԥсны амазара» аҳәаақәа ирҭагӡаны уажәшьҭа хынтәуп Гагра ақалақь аҟны ари аусмҩаԥгатә мҩаԥысуеижьҭеи. Апленер алахәцәа ашәыгақәеи, егьырҭ еиуеиԥшым амыругақәеи рыла еиқәиршәеит Гагратәи аҟазаратә школ аусзуҩы, аҿыханҵа арҵаҩы Ремзи Аиба.

Иара дазааҭгылеит асеиԥш иҟоу аусмҩаԥгатәқәа реиҿкаара шхымԥадатәу, избан акәзар ахәыҷқәа аԥсабараҿы аусура зынӡа даҽакала ирыдыркылоит. Насгьы апленертә ҿыханҵа даара иуадаҩу акоуп ҳәа азгәеиҭеит иара. Ҿыц аҭыхра иалагаз ахәыҷқәа ракәым, академикцәа, асахьаҭыхҩцәа дуқәа аус ахьыруа аҭыԥ ааныжьны аԥсабарахь ианцәырҵуа ауаажәлар ирылаӡҩоит, иҟарҵо иақәымшәо иаанхаргьы ҟалоит иҳәеит арҵаҩы.

Ахәыҷқәа рхы иақәиҭны аус руан. Идырҿион еиуеиԥшым убла хызкуаз асахьақәа. Апленертә ҿыханҵа рхы ахьаладырхәыз дара иааирак ирзаҩызоуп иахьа ҳазҭагылоу аамҭазы, урҭ рхәыцшьеи рдунеихәаԥшышьеи рырҭбааразы.

«Ашықәс арҵаҩы»

Гагратәи алицеи-интернат аҟны иаатит аабатәи Жәларбжьаратәи «Ашықәс арҵаҩы» захьӡу аԥхынтәи ашкол.

Сынтәа уи мҩаԥысуеит 23-тәи аекологиатә експедициа аҳәаақәа ирҭагӡаны. Аԥсни Урыстәылеи рырҵаҩцәа рԥышәа аимадареи аибадырреи иазку ари аԥхынтә школ Аԥсны имҩаԥысуеижьҭеи 8 шықәса ҵуеит.

Алицеи-интернат ҩ-корпускны еиҟәшоуп, актәи – аҵара ахьырҵо, аҩбатәи – иахьышьҭало, араҟа 90-ҩык инарзынаԥшуеит аҵара зҵо ахәыҷқәа. Сынтәа атәыла ахадара иҟанаҵаз ацхыраарала ахәыҷқәа рыԥсы ахьыршьо аҩбатәи ахԥатәи аихагылақәа еиҭашьақәыргылан. Уи азы ареспубликатә биуџьеҭ аҟны иазоужьын 11 миллион мааҭ иазынаԥшуа аԥара. Араҟа иаԥҵаз алшарақәа ирыбзоурахеит аԥхынтә школ ари алицеи-интернат аҿы аиҿкаара.

Ари аԥхынтә школ сынтәа иалахәхеит Урыстәыла 30 регион рҟынтә ашколхәыҷқәа. Ҩымчыбжь ирылагӡаны ашколхәыҷқәеи арҵаҩцәеи имҩаԥыргараны иҟоуп еиуеиԥшым аҭҵаарақәа, иаԥырҵоит апроект ҿыцқәа. Урыстәылантәи иааз арҵаҩцәа рԥышәа шҳараку убарҭоуп, еиуеиԥшым аноминациақәа рҿы аиааиракәа ргахьеит. Апрограмма инақәыршәааны асеминарқәа мҩаԥыслоит хымш, уи иалахәхоит Аԥсны ашколқәа рырҵаҩцәагьы.

Заԥсуара аидара иатҵаз

(Алгарҭа)

иҳаиҳәаз.

Акыр слак-ҩакзаргьы, ашьҭахь астатиа сыманы сцеит Аҟәаҟа, Борис иахь. Астатиа даԥхьеит, аредакциа азиуит ажурналистика иамоу акәаматҵамарақәа маҷымкәан исыҵеиҳәеит.

Астатиа иагыз-иабзаз рҽееины, аҽеныҵәҟьа ҿыц ихҩылааны Борисгьы саргьы «Советская Абхазия» аредактор инаганы иҳаркит. Уаанӡа ареспубликатә газеҭқәа рредакциақәа ахьыҟазгьы сыздыруамызт, уахь сымҩахымҵыцызт, абжьбатәи, аабатәи аклассқәа рҿы сантәаз Очамчырантәи ԥошьҭала исышьҭуаз астатиа хәыҷқәа алахамҵозар.

Ишырҳәо еиԥш, аҽены мҵәыжәҩада ажәҩан ахь сыԥрыртә агәалаҟазаара сыманы Аҟәантәи Очамчыраҟа схынҳәит. Зегь реиҳагьы сзеигәырӷьоз аграномекономист изанааҭ змаз, ажурналистикаҿгьы раԥхьатәи сшьаҿақәа рыҟаҵара Борис иахьсыдирҽхәалаз ауп.

Мчыбжьык ааҵуаны астатиа агазеҭ ианылеит, аха астатиа ззыумҳәара иҟоузеи, аҩбатәи адаҟьа зегьы амҽханакуан. Уи арезонанс ду ҟанаҵеит. Апартиа Очамчыратәи араиком абиуро аҿы ари астатиа иалацәажәеит, «еилдыргеит». Мызкаҟара ааҵуаны еиԥш аусура срышьҭит Мыркәылатәи аефирхәшатә совнхараҿ аекономист хада ихаҭыԥҳуаҩыс. Шықәсык цҟьа иаамҵыцкәа асовнхара аекономист хадас сиаргеит. Сзанааҭтә напынҵақәа инарываргыланы, астатиақәа сыҩуан Очамчыратәи араионтә газеҭ «Акоммунизм ахь», ареспубликатә газеҭқәа «Аԥсны Ҟаԥшь», «Советская Абхазия» рахь. Дук хара имгакәа, асовнхараҿы аус шызуаз агазеҭ «Аԥсны Ҟаԥшь» аштат иалам акорреспондентс сҟарҵеит. Ашьҭахь, Очамчыратәи араиком актәи амаӡаныҟәгаҩ Б. В. Адлеиба дсыԥхьан исеиҳәеит апартиа Очамчыратәи араиком абиуро гәҭакыс ишамаз апартиа салаҵара.

Абасала, Мыркәылатәи аефирхушатә совнхараҿы акоммунистә партиахь кандидатс срыдыркылеит.

Хара имгакәа снарԥхьеит агазеҭ «Аԥсны ҟаԥшь» ақыҭа нхамҩа аҟәша акорреспондентс, нас – уи аҟәша аиҳабыс, Асовет Еидгыла Ацентр комитет агазеҭ «Сельская жизнь» аштат иалам акорреспондентсгьы сыҟан. СССР ажурналистцәа Реидгыла саларҵеит. Иахьагьы иҵьасшьоит апоет, аҵарауаҩ, ауаажәларратә усзуҩ ду Борис Гәыргәлиа излаилиршоз жәохә шықәса журналистс сусура аан агазеҭқәеи ажурналқәеи ирныстҵоз астатиақәа зегьы дрыԥхьаны, агха-ԥхақәа азгәаҭаны, сусура амҩақәҭара, схылаԥшра.

Ақыҭа нхамҩа аҟәша иаиуаз ашшыԥхьызқәа рыла, усҟан акультура аҟәшаҿы аус зуаз Геннади Аламиеи сареи агазеҭ ианахҵеит жәохә куплет иҟаз иажәеинраалоу афелиетон «Аԥсызкҩи аԥсызи рлакә» «Ажцба Қәыц уаҿамшәан иҿаԥыц» арубрикала. Акритикатә статиақәа агазеҭ иананылалак ашьҭахь, ахара зхараз астатиақәа «рфырхацәа» русуракәа ирымырхуан, иҭаркуазгьы дубарын. Акритикатә статиақәа рыхьчара анаҭахыз Борис еснагь дбаагәаран дсывагылан.

...Ҽнак, сусураҿы сыштәаз скабинет ашә иаахыҵит Борис Гәыргәлиа, Роин Лагәлаа, Алықьса Касланӡиа. Аԥсшәақәа анааибаҳҳәа ашьҭахь исарҳәеит апедагогикатә институт ашьаҭала еиҿкаахоз ауниверситет – иреиҳау аҵараиурҭа аректор З. В. Анчабаӡе аҳәара шыҟаиҵо ауниверситет ахь аекономика арҵаҩыс сиасырц. Аиаша сҳәарами, схы-сгәы иҭамыз аус сыдыргалеит, ишьҭысхит-ишьҭасҵеит, аха аҵыхәтәан сазааргеит. 1980 шықәса сентиабр 1 азы Аԥсуа ҳәынҭқарратә университет аҿы раԥхьаӡатәи алекциа мҩаԥызгеит «Аполитикатә економиа» амаҭәар ала.

Раԥхьатәи алекциа– актәи, аҩбатәи, ахԥатәи уҳәа атемақәа аус рыдулара салагеит заанаҵы, ҩымз хымыз шыбжьаз.

Ииашоуп, секономиступ, сжурналиступ, исымоуп «Аполитикатә економиа» апрограмма, аха исымам арҵаҩра аԥышәа, исыздыруам арҵара аметодика. Борис знык-ҩынтә раҟара аҭел сизасит, исыҵаиҳәон астудентцәа алекциақәа ишырзаԥхьатәу, асеминарқәа шымҩаԥгатәу уҳәа жәпакы. Уи ашьҭахь Борис ҳаҩныҟа лассы-лассы дымҩахыҵуа далагеит, сыԥхашьар ҳәа дшәаны, астудентцәа професионалла разыҟаҵареи рааӡареи апроблемақәа дрылацәажәон. Заҟантә исаиҳәахьаз иреиҳаӡоу аҵараиурҭаҿы аус зуа дарбанызаалакгьы, химԥада, аҭҵаарадырракәа дыркандидатзароуп, докторзароуп, доцентзароуп, профессорзароуп ҳәа. Аԥсҭазараҿы иҟалалоит убас еиԥш аҭҵаарадырракәа рдоктор дырҵаҩы бааԥсны, мамзаргьы аҭҵаарадырратә степен змам арҵаҩы бзиа. Иреиҳаӡоу аҵараиурҭаҿы астудентцәа аҵара дзырҵо арҵаҩы зегь рыла дҿырԥшыганы дыҟазароуп. Абри ахшыҩҭак акәын дцаргьы-даргьы Борис схы иҭаигалоз, сыззыҟаиҵоз.

Асовет Еидгыла анхыбгала, азы-хазы ицеит уи иалаз ареспубликақәа. Ақырҭқәа аамҭа рхы иархәаны Аԥсны иақәлеит, аха ҳачкәынцәа рыԥсадгьыл рыхьчеит. Аԥсынтәылагьы егьырҭ атәылақәа реиԥш идырҿиоит аҵьармыкьатә економика. Аҵьармыкьатә економика аҭахрақәа инарықәыршәаны, Аԥсны Раԥхьатәи Ахада В. Г. Арӡынба иусԥҟала, Аԥсуа ҳәынҭқарратә университет аусзуҩцәа гәыԥҩык 1997 ш. иааҳартит Аҟәатәи иаарту аинститут. Аинститут аиҿкаара аидеиа цәырызгаз ҳарҭ, ААУ аҿы аус зуаз аекономистцәа ҳауп, аха аидеиа бзиа ишидеиаз иаанхар алшон иҳадымгылазҭгьы. «Абуфертә зона» ҳәа ҳахәмарны изаҳҳәоз: апрофессор, апоет, Аԥсны ашәҟәыҩҩцәа Реидгыла усҟантәи ахантәаҩы, ауаажәларратә усзуҩы Борис Алмасхан-иԥа Гәыргәлиа, Аԥсны аҭҵаарадырракәа ракадемиа апрезидент, афилологиатә ҭҵаарадырракәа рдоктор, апрофессор, академик Шь. Арсҭаа, афилологиатә ҭҵаарадырракәа ркандидат, апрофессор В. Касланӡиа уҳәа егьырҭгьы.

Борис Аҟәатәи Иаарту аинститут аусура ианалага нахыс «Аԥсуара» амаҭәар даԥхьон. Аԥсуара иахӡызааны иныҟәызгоз, патриотизмла иҭәыз аԥсуа хаҵа нагаизы машәырла иҟаларызма АИА аҿы раԥхьаӡа «Аԥсуара» алагаланы астудентцәа дырҵара.

Абар, 13 шықәса ирықәуп «Иаԥсуара» иманы ауниверситети аинститути астудентцәа руадақәа рахь дымнеуеиижьҭеи. Иахьагьы ҳастудентцәа рщьара иқәымлаӡац, агәра рызгом Борис абас залымдарыла, машәырла иԥсҭазара ҿахҵәеит ҳәа. Иҷкәын Абзагә аибашьра ианалагазҵәҟьа иҩызцәеи иареи хаха аӷа хәымга иҿагылеит. Иԥсадгьыл ихы-иԥсы акәиҵеит. Ҿыц иҩыз иажәеинраалақәа, иԥа Абзагә анышә днамаданы, аҷкәынцәа ахьеибашьуаз аҭабиақәа рҿы днеины дырзаԥхьон. Аибашьра атематикала заҟа жәеинраала иҩызеи, заҟа шәҟәы ҭижьзеи аибашьра ашьҭахь. Изҭазеи абриаҟара амч, илазҵазеи абриаҟара амчхара. Иҷкәын Абзагә аҵыхәтәантәи имҩахь данынаскьеигоз илаӷырӡкәа аӡәы иимырбеит, ииҳәаз фраза заҵәык ауп: «Уара ухаҵан, хаҵаҵас ухы мҩаԥыугеит, даҽакалагьы сукәгәыӷуамызт». Дымҩаԥигеит Борис аибашьра анеилга ашьҭахь зыԥсҭазара иалҵыз иҷкәын аихабы Ахрагьы. Аха имаҭацәа данрызхәыцлак аԥсҭазаара даҽакала дахәаԥшуан.

Борис лассы-лассы иҳәалон сыҷкәынцәа рыла сгәы ҭаԥҽит, аха Анцәа дысзааишьҭит сымаҳә, сԥа Беслан Ешба ҳәа.

....2012 ш. март 1, аԥшьаша. Борис изаамҭану илекциақәа мҩаԥиган, сахьтәаз акабинет ашә ааимԥааны дааҩналеит. Иикыз игәыдымӡало иарҭмаҟ ажәжәаҳәа ииартны, қьаадкәак ааҭиган: «Валери, ушеилахоу збоит, аха ҿыц изҩыз жәеинраалак сузаԥхьоит»,- иҳәан инапылаҩыра ажәеинраала дысзаԥхьеит знык, ҩынтә. Нас ҿааиҭит: «Абри ажәеинраала абыржәы астудентцәа сырзаԥхьан, ибзианы ирыдыркылеит. Иссируп абарҭ ҳастудентцәа», - ҳәа дрызгәдуны дрыхцәажәон.

Асааҭ ҩба рыбжа ҟалахьан еиԥш иарҭмаҟ аашьҭихын аҵара иҽеазикит, саргьы сҩагылан инаскьагара гәҭакыс иҟаҵаны снаидгылан даараӡа сиҳәаҵәҟьеит: уаха уаҳҭаз, уажәы Чаарқыҭ уцоит, уаҵәы шаанӡа угыланы асааҭ 10 рзы ауниверситет аҿы алекциақәа мҩаԥугоит, уҳәыҷым-уҳасым. Ахәгьы-аҿгьы сықәимыргылеит: «уаха, егьараангьы сымнеиргьы Нелли ахәыҷқәа «драцәажәо» анышәынҭра дҭатәоуп, дыргәыбзыӷны аҩныҟа днасымгозар», – иҳәеит. Ашьҭахь излеилыскааз ала, иареи сареи ҳанеиԥырҵ ашьҭахь Очамчыраҟа ицоз автобус дҭалеит. Кындыӷ днеиуаны Нелли аҭел дылзасит: «Саатбжак ала аҩны сҟалоит, аҩныҟа быҩнал, ахьҭа былабымҵан, ҳмаҭацәа макьана ҳара ҳнапгьы рҭахуп». Амҩа аихиҵәар, аҩны днеиуан, аха дзымнаӡеит аҩнынӡа... Анцәа ду иаҳцәигеит иԥсы, аха есқьынгьы иҟазаауеит ари адунеи аҿы инижьыз – Аԥсадгьыл абзиабара, ақьиара, шәҩыла, зқьҩыла иааӡамҭацәа...

Валери КӘАРҶИА,
Аҟәатәи Иаарту аинститут аректор, аекономикатә ҭҵаарадырракәа рдоктор, апрофессор, МАИ академик, Аԥсны зҽаԥсазтәыз ажурналист

АПСНЫМЕДИА

gazeta-apsny.info
apsnygazeta@mail.ru

аҭел: +7 (840) 226-15-75 / 226-59-73
аҭыӡҭыԥ: Аԥсны, Аҟәа ақ, Ажәанба имҩа, 9

Аредактор хада
Ахра АНҚӘАБ

Агазеҭ адҵала иҩым астатиа ахә аредакциа иазшәаӡом. Агазеҭ ахә–20 мааҭ.